Ewaluacja instrumentu RLKS w województwie zachodniopomorskim w latach 2014-2020

STOWARZYSZENIE „LIDER POJEZIERZA”

RAPORT KOŃCOWY

Pracownia Badań Soma. Monika Kwiecińska-Zdrenka

TORUŃ, PAŹDZIERNIK 2022|

Spis treści

1. Wprowadzenie 3
2. Przedmiot badania. Cele i zakres badania 4
3. Metodologia badania i opis realizacji badania 5
4. Wyniki badania 6
4.1. Ocena wpływu na główny cel LSR 6
4.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny 22
4.3. Przedsiębiorczość 25
4.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe 29
4.5. Grupy defaworyzowane 32
4.6. Innowacyjność 40
4.7. Projekty współpracy 43
4.8. Ocena funkcjonowania LGD 46
4.9. Ocena procesu wdrażania 49
4.10. Wartość dodana podejścia LEADER 51
5.Streszczenie najważniejszych wyników 55
6. Odpowiedzi na pytania badawcze 58
7. Wnioski i rekomendacje 63
Spis tabel i wykresów 65
Załączniki. Narzędzia badawcze 67
Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI) 67
LGD (IDI) 74

Wykaz skrótów

APS – aktywna polityka społeczna
DR – analiza danych zastanych (desk research)
CATI – wywiady telefoniczne (computer assisted telephone interviews)
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (in-depth interview)
JST – jednostka samorządu terytorialnego
LGD – Lokalna Grupa Działania
LSR – Lokalna Strategia Rozwoju
OP – Oś Priorytetowa
PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
ZR – zrównoważony rozwój

1. Wprowadzenie

Niniejszy raport zawiera wyniki ewaluacji realizacji Lokalnej Strategii Działania przez Stowarzyszenie „Lider Pojezierza".

Podstawy źródłowe badania to:

- dane zastane: sprawozdanie finansowe i rzeczowe LGD, Lokalna Strategia Rozwoju, dokumenty LGD (statut, regulaminy, ogłoszenia o naborach, itp.)
- dane zastane: statystyki publiczne
- wywiady kwestionariuszowe z mieszkańcami, z uwzględnieniem beneficjentów działań realizowanych na obszarze LSR
- wywiady indywidualne pogłębione z przedstawicielami LGD (Rady, Zarządu, Biura).

Badanie empiryczne realizowano w 2021 roku.

Raport uporządkowano tematycznie zgodnie z wytycznymi ministerialnymi, tj. w dziesięć działów:

- Ocena wpływu na główny cel LSR
- Ocena wpływu LSR na kapitał społeczny
- Ocena wpływu LSR na przedsiębiorczość
- Ocena wpływu LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe
- Ocena wpływu LSR na grupy defaworyzowane
- Poziom innowacyjności realizowanych działań
- Projekty współpracy
- Ocena funkcjonowania LGD
- Ocena procesu wdrażania LSR
- Wartość dodana podejścia LEADER

Raport zawiera także zbiorcze zestawienie odpowiedzi na postawione pytania badawcze, wnioski i rekomendacje, które będą przedmiotem dalszych konsultacji społecznych oraz wykorzystane narzędzia badawcze.

2. Przedmiot badania. Cele i zakres badania

Przedmiotem badania jest instrument terytorialny Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Celem RLKS jest zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego, zwiększenie potencjału gospodarczego oraz aktywności społecznej i zawodowej na obszarach problemowych objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju (LSR). Działania podejmowane w ramach RLKS mają służyć zaktywizowaniu lokalnych społeczności w zakresie kreowania i podejmowania przez nie różnego rodzaju inicjatyw oddolnych i umożliwią podniesienie zdolności do budowania kapitału społecznego, który jest znaczącym czynnikiem w kontekście poprawy konkurencyjności obszarów, na których brakuje miejsc pracy, pogarszają się warunki życia i kumulują się inne problemy społeczne.

Rozwój lokalny kierowany jest przez LGD, składające się z osób reprezentujących lokalne społeczno-gospodarcze interesy publiczne i prywatne.

Ocena sposobu wdrożenia i stosowania instrumentu RLKS powinna być dokonana **z uwzględnieniem pełnego kontekstu**: **organizacyjnego** (na poziomie LGD), **społeczno-gospodarczego** (specyfiki i możliwości rozwojowych na danym obszarze, w tym poziomu wykluczenia społecznego), **poziomu kapitału danej społeczności** (w postaci kapitału ludzkiego, społecznego, w tym wcześniejszych doświadczeń aktywizacyjnych i działania na rzecz społeczności owocujących poczuciem sprawstwa), **poziomu świadomości społecznej**, w szczególności **wizji rozwoju** (gospodarczego, społecznego i ekologicznego) oraz powiązania tych sfer. Podejście to obrazuje poniższy rysunek (rys. 2).

Przyjmujemy przy tym, że kontekst organizacyjny na poziomie programowym jest względnie sztywny, natomiast może być różny na poziomie poszczególnych LGD (założenia RLKS mogą być różnie realizowane). Kontekst społeczno-gospodarczy wpływa z jednej strony na kapitał ludzki (skalę wykluczenia społecznego), ale z drugiej strony determinuje też wizję rozwojową (można założyć, że na obszarach, na których silnie odczuwane są ubóstwo i wykluczenie, częściej brane są pod uwagę aspekty gospodarcze i społeczne rozwoju, z mniejszą uwagą dla rozwoju ładu ekologicznego). Istotnym dopełnieniem opisu przypadku powinno być rozpoznanie sposobu gromadzenia wcześniejszych doświadczeń – te wpływają na poziom kapitału społecznego i ludzkiego, a ten na fazę wdrażania instrumentu RLKS.

Rysunek 1. Uwarunkowania wdrażania RLKS

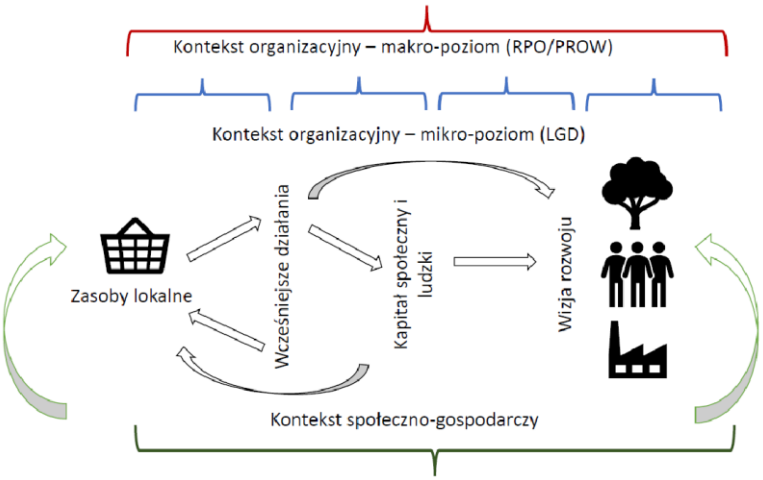

Źródło: opracowanie własne

Przyjęcie powyższych założeń prowadzi do przyjęcia schematu badania, które realizowane będzie w porządku i w sposób, który pozwoli odnieść się do wszystkich powyższych kwestii. Odtworzony zostanie kontekst organizacyjny na poziomie makro (analiza dokumentów źródłowych), jak również na poziomie mikro (sposób funkcjonowania LGD – wywiady LGD), odtworzenie kontekstu społecznego: uwarunkowań społeczno-gospodarczych obszaru objętego RLKS (na podstawie analizy statystyk

publicznych oraz wywiadów z JST) i zasobów społecznych i ludzkich (na podstawie wywiadów z mieszkańcami).

3. Metodologia badania i opis realizacji badania

W badaniu wykorzystane będą następujące metody badawcze:

1. Analiza dokumentów źródłowych (**desk research**)

   Technika desk research polegająca na analizie danych zastanych, które przynoszą informacje ważne z perspektywy problematyki badania, lecz nie zostały wytworzone na jego potrzeby. Analiza obejmie swoim zakresem:

   - Dokumenty programowe,
   - Dokumenty strategiczne,
   - Dokumenty prawne regulujące rozwój lokalny i rewitalizację,
   - Wytyczne, poradniki, podręczniki dla LGD,
   - Analizy, raporty z ewaluacji dotyczących przedmiotu badania,
   - Dokumentacja konkursowa, wypełnione karty oceny formalno-merytorycznej dla projektów z zakończoną oceną formalno-merytoryczną,
   - Sprawozdania z realizacji Programu,
   - Lokalne Strategie Rozwoju.

   Analiza dostarczy wiedzy umożliwiającej ocenę kontekstu organizacyjnego na poziomie makro i mikro.

2. **CATI/CAWI** - **z (potencjalnymi) wnioskodawcami i beneficjentami** - mieszkańcami regionu.

   Zrealizowano 139 wywiadów kwestionariuszowych z mieszkańcami (w tym 100 wywiadów telefonicznych i 39 wywiadów elektronicznych), a dodatkowo zgromadzono 46 wywiadów z beneficjentami. Wywiady elektroniczne prowadzono z pomocą Biura LGD, które opublikowało link do ankiety elektronicznej umieszczony był na stronach internetowych LGD. Dodatkowo był on rozsyłany bezpośrednio do beneficjentów, co miało służyć zwiększeniu szansy na to, że znajdą się oni w próbie. Pomiar elektroniczny został przeprowadzony z pomocą specjalistycznej platformy SomaLab, która umożliwia w pełni anonimowe (ale kontrolowalne) gromadzenie danych.

3. **IDI – z wybranymi celowo liderami lokalnymi z obszaru funkcjonowania LGD-ów**

   Wywiady indywidualne pogłębione umożliwiają dzięki stworzeniu intymnych okoliczności rozmowy, warunki do tego, aby poza prezentacją faktów, badani mogli formułować oceny i je uzasadniać. Pozwoliło to na ustalenie w szczególności tych obszarów, które pozwolą na stworzenie rekomendacji zarówno operacyjnych, jak i strategicznych dotyczących przyszłej perspektywy finansowej. W efekcie przyjęto, że w każdym LGD badaniem objęte będzie po 5 osób reprezentujących: Zarząd LGD, Radę LGD i Biuro LGD

W badaniu dążono, aby próba była zróżnicowana i obejmowała przedstawicieli czterech sektorów:

- mieszkańców,
- organizacje pozarządowe,
- samorząd lokalny,
- przedsiębiorców.

4. Wyniki badania

4.1. Ocena wpływu na główny cel LSR

Pytanie badawcze:

1. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

W Lokalnej Strategii Rozwoju przygotowanej z uwzględnieniem konsultacji społecznych wyróżniono trzy główne obszary problemowe, na których powinny koncentrować się działania LGD:

- Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania
- Zrównoważony rozwój oparty o zasoby regionu
- Budowanie otwartej i kreatywnej społeczności

Tabela 1. Logika wyznaczonych celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel ogólny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
Niska dynamika powstawania nowych miejsc pracy, Rozwój szarej strefy gospodarki	Wysoka stopa bezrobocia, bezrobocie długotrwałe	Niskie kwalifikacje zawodowe mieszkańców Niski poziom wynagrodzeń Migracja osób z wyższymi kompetencjami Ograniczone możliwości zatrudnienia dla osób młodych – konieczność szukania pracy poza obszarem Dziedziczenie biedy	Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania	1.1. Wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i umiejętności	młodzież, mieszkańcy, lokalni liderzy, rolnicy, grupy defaworyzowane
Brak inwestorów zewnętrznych Niewystarczający rozwój branż o silnym endogenicznym potencjale Niewystarczający poziom współpracy producentów rolnych i przetwórstwa produktów	Niski poziom przedsiębiorczości Nierozwinięte rynku zbytu dla produktów żywnościowych wysokiej jakości	Zróżnicowanie na obszarze Mało zaawansowana przedsiębiorczość społeczna Niski potencjał gospodarstw rybackich, niewykorzystane szanse rozwojowe Brak punktów sprzedaży bezpośredniej Słabo rozwinięta sprzedaż bezpośrednia Upadające tradycje zawodu rybaka		1.2. Wsparcie przedsiębiorczości i dywersyfikacja dochodów mieszkańców na obszarze LGD	Rolnicy, rybacy, przedsiębiorcy, JSFP, KGW, OSP, mieszkańcy, stowarzyszenia, fundacje, Mieszkańcy obszaru zależnego od rybactwa
	Niski poziom zagospodarowania zasobów dla celów turystycznych	Niewystarczająca infrastruktura dla aktywnego wypoczynku	Zrównoważony rozwój oparty o zasoby regionu	2.1. Podniesienie atrakcyjności infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	mieszkańcy obszaru, turyści

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel ogólny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
		Mała liczba obiektów noclegowych i usług gastronomicznych			
	Nieodkryte uwarunkowania przestrzenne i przyrodnicze Brak spójnej tradycji	Zaniedbane lub niewykorzystane zasoby przyrodnicze i kulturowe		2.2. Wzmocnienie działań promocyjnych w zakresie walorów historycznych, przyrodniczych i krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego (w tym kulinarnego)	przedsiebiorcy, rolnicy, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, JST, mieszkańcy, grupy defaworyzowane, turyści
Duże zaangażowanie wszystkich sektorów w budowanie fundamentów oferty turystycznej, ale niewystarczające dla zbudowania silniejszej marki	Brak silnej marki LGD opartej na różnorodnej ofercie turystycznej Niewystarczająca promocja	Mała zdolność do zatrzymania turystów jadących w kierunku nadmorskim. Niewykorzystane wystarczająco bogactwo przyrodnicze dla celów turystycznych		2.3. Rozwój współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju turystyki	przedsiębiorcy, rolnicy, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, JST, mieszkańcy, grupy defaworyzowane, turyści
Braki w zagospodarowaniu rzek i jezior	Malejące szanse wykorzystania zasobów przyrodniczych, jeśli będą ulegały degradacji. Niewystarczające wykorzystania potencjału sektora rybackiego	Degradacja środowiska wodnego, wzmożone kłusownictwo, pogorszenie bioróżnorodności po zarybieniach Braki w monitoringu i prewencji w zakresie kłusownictwa		2.4. Wzmocnienie poziomu zagospodarowania turystycznego rzek, jezior i innych obszarów atrakcyjnych turystycznie (ogólnodostępna infrastruktura turystyczna, rekreacyjna)	przedsiębiorcy, rolnicy, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, JST, mieszkańcy, grupy defaworyzowane, mieszkańcy mieszkańcy obszarów zależnych od rybactwa, rybacy, organizacje pozarządowe, turyści
				2.5. Zmniejszenie degradacji środowiska wodnego poprzez zmniejszenie kłusownictwa	mieszkańcy obszarów zależnych od rybactwa, rybacy, organizacje pozarządowe, turyści
Charakter obszaru (tygiel kulturowy i napływowy charakter ludności) powoduje, że brakuje	Niska aktywność społeczna w części obszaru	Brak wsparcia doradczo-organizacyjnego i wykorzystania kapitału ludzkiego	Budowanie otwartej i kreatywnej społeczności	3.1. Wykreowanie i utworzenie przyjaznych przestrzeni społecznych	mieszkańcy, organizacje pozarządowe, turyści, organizacje nieformalne

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel ogólny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
naturalnego spoiwa społecznego odwołującego się do lokalności i jej tradycji				3.2. Prowadzenie animacji na rzecz budowy więzi społecznych	mieszkańcy, grupy defaworyzowane organizacje pozarządowe, turyści
Niska rozpoznawalność obszaru. Trudność dla osób z zewnątrz znalezienia cech wspólnych obszaru i odróżniających go od innych części regionu	Brak silnej marki LGD	Brak wystarczających działań promocyjnych na rzecz całego obszaru		3.3 Rozwój współpracy i promocja obszaru LGD Lider Pojezierza	Mieszkańcy, młodzież

Źródło: Opracowanie własne na podstawie LSR

Większość przedsięwzięć wykonano zgodnie z założonym budżetem. Te przedsięwzięcia, których do końca roku 2021 nie udało się sfinalizować to głownie te, które wymagały aktywnego udziału mieszkańców i intensywnego kontaktu z nimi – co było bardzo utrudnione przez dwa lata z powodu pandemii.

Poziom realizacji oraz skuteczność naborów realizowanych po okresie objętym badaniem wskazuje, że możliwe jest wykorzystanie w pełni budżetu przed rokiem 2023.Tę opinię podzielają także osoby badane w ramach ewaluacji wewnętrznej: „Realizacja finansowa i rzeczowa LSR przebiega pomyślnie. Na chwilę obecną nie ma zagrożenia nie osiągnięcia celów LSR do 2023 roku pod warunkiem niezwłocznego uruchomienia naborów wniosków na pozostałe typy operacji w ramach PROW."

Na koniec 2021 roku intensyfikacji działań wymagały zwłaszcza:

- przedsięwzięcia pro-środowiskowe (jak 2.1.1., tj. Ilość instalacji fotowoltaicznych na obiektach użyteczności publicznej oraz Działania i promocja ochrony środowiska i odnawialnych źródeł energii) oraz działania na rzecz wzmacniania lokalnej kultury i dziedzictwa; 2.5.1. Działania związane z polepszeniem bioróżnorodności w zbiornikach wodnych) – przedsięwzięcie to jest realizowane w 2022 roku
- starania w celu realizacji przedsięwzięć służących rozwojowi potencjału rybactwa (1.2.1 wzmocnienia działań wspomagających sprzedaż bezpośrednią produktów rolnictwa i rybactwa poprzez utworzenie inkubatora kuchennego)
- działania na rzecz sektora rybackiego – tworzenie łańcuchów żywnościowych i wsparcia rozwoju przetwórstwa lokalnego – przedsięwzięcie to jest realizowane w 2022 roku
- działania związane z kłusownictwem – przedsięwzięcie to jest realizowane w 2022 roku (projekt grantowy)

Ustalenia te znajdują potwierdzenie w danych obrazujących poziom osiągnięcia wskaźników produktu i rezultatu.

Tabela 2. Postęp finansowy

Opis	Przedsięwzięcie	Założony budżet 2020 r	Realizacja budżetu - kwoty przyznane (PLN) 2020 r	Realizacja budżetu (%) 2020 r	Założony budżet 2021 r	Realizacja budżetu - kwoty przyznane	Realizacja budżetu (%) 2021 r

						(PLN) 2021 r	
Cel ogólny I. Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania	1.1.1.Liczba projektów współpracy międzynarodowej	60 000,00	60 000,00	100	60 000,00	600000	100%
	1.1.1. Liczba LGD biorących udział w projekcie						
	1.1.2. Liczba utworzonych Centrów Przedsiębiorczości Lokalnych	300 000,00	0	0	352 000,00	297793,08	84,6
	1.1.2 Przygotowani oddolnych koncepcji rozwoju w skali MIKRO (Smart Village - inteligentna wioska)						
	1.1.2. Liczba szkoleń						
	1.2.1. Liczba sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	107 137,24	0	0	107137,24	107137,24	100
	1.2.1 Liczba projektów współpracy	200 000,00	0	0	200 000,00	0	0
	1.2.1. Liczba konferencji, targów oraz wyjazdów studyjnych - odbywających się poza terenem LGD						
	1.2.1 Liczba utworzonych Domów Leadera, w tym kuchni Leadera				1 018 800,00	0	0
	1.2.1. Liczba nowych inkubatorów (centów przetwórstwa lokalnego lub	500000,00	0	0			

	utworzenie produktu, marki turystycznego						
	1.2.2 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	6340000,00	4666217	73,59	9295699,92	6803601,84	73,19
	1.2.2 Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na Odnawialne Źródła Energii						
	1.2.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa						
	1.2.2 Liczba zrealizowanych operacji polegających na rozwoju istniejącego przedsiębiorstwa						
	1.2.2. Liczba szkoleń	15600	10000	64,10	15600	15600	100
	1.2.3. Liczba szkoleń	0	0	100	0	0	100
	1.2.3. Liczba operacji ukierunkowanych na innowacje	1 900 000	0	0	1 900 000	2410225	126,85
Cel ogólny II Zrównoważony rozwój oparty o zasoby regionu	2.1.1. Liczba zrealizowanych projektów współpracy	160 000,00	0	0	160 000,00	160000	100
	2.1.1. Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	4 710 000	2701243,58	57,35	5536674,20	3616628,08	65,32
	2.1.1.Ilość instalacji fotowoltaicznych na obiektach użyteczności publicznej				500000,00	0	0

	2.1.1 Działania i promocja ochrony środowiska i odnawialnych źródeł energii				50000,00	0	0
	2.1.1. Liczba nowych tras tematycznych	100 000	0	0	50 000	49950	99,9
	2.1.1. Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych						
	2.1.1. Liczba zrealizowanych projektów współpracy	150 000,00	0	0	160 000,00	0	0
	2.1.1. Liczba wydarzeń/imprez						
	2.2.1. Liczba utworzonych aktualizacji w aplikacji	60 000,00	0	0	60 000,00	60000	100
	2.2.1. Liczba zrealizowanych projektów współpracy						
	2.2.2. Licbza operacji realizujących wydarzenia historyczne				75 318,68	75318,68	100
	2.2.2. Liczba wydarzeń/imprez	380 000,00	88000	23,15	90 000,00	0	0
	2.2.3. Liczba wydarzeń/imprez	90 000,00	0	0			
	2.2.3. Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców	90 000,00	90000	100	90 000,00	90000	100
	2.3.1. Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców	0	0	100	0	0	100

	2.3.2. Liczba wydarzeń/imprez	100 000,00	0	0	100 000,00	0	0
	2.4.1. Liczba operacji w zakresie wspierania i wykorzystywania atutów środowiska naturalnego na obszarach rybackich, w tym operacji na rzecz łagodzenia zmiany klimatu	1 200 000,00	0	0	1 200 000,00	1196849	99,74
	2.5.1. Liczba operacji w zakresie wspierania i wykorzystywania atutów środowiska naturalnego na obszarach rybackich, w tym operacji na rzecz polepszenia bioróżnorodności w zbiornikach wodnych	200 000,00	0	0	200 000,00	0	0
	2.5.2. Liczba operacji w zakresie dobrostanu społecznego i dziedzictwa kulturowego na obszarach rybackich	200 000,00	0	0	200 000,00	0	0
	2.5.3. Liczba wydarzeń w zakresie dziedzictwa kulturowego na obszarach rybackich	72 000,00	72000	100	72 000,00	72000	100
Cel ogólny III: Budowanie otwartej i kreatywnej społeczności	3.1.1. Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	610 000,00	204813,06	33,57	588 307,20	204812,88	34,81
	3.1.1.Liczba szkoleń						
	3.1.2. Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie,	300 000,00	0	0	300 000,00	0	0

	budowę oraz modernizację infrastruktury mającej na celu szerzenie lokalnej kultury, rekreacji i dziedzictwa lokalnego						
	3.1.2. Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców	6750	6750	100	6750	6750	100
	3.2.1. Liczba uczestników konkursu	5000	5000	100	5000	5000	100
	3.2.1. Liczba spotkań informacyjno-konsultacyjnych LGD z mieszkańcami	0	0	100	0	0	100
	3.2.1. Liczba wydarzeń/imprez	300000	0	0	50000	0	0
	3.2.1. Liczba działań wzmacniających komunikację	2332650	2332650	100	2715210	1471132	54,18
	3.3.1.Liczba konferencji/targów/prezenetacji oraz wyjazdów studyjnych (odbywających się poza terenem LGD) z udziałem przedstawicieli LGD	170000	0	0	100000	50000	50
	3.3.1. Liczba wydarzeń/imprez						
	3.3.1 Liczba zrealizowanych projektów współpracy	40000	0	0	60000	0	0
	3.3.1 Liczba wydarzeń/imprez						
	3.3.1. Liczba zrealizowanych projektów współpracy	30000	0	0			

	3.3.1. Liczba wydarzeń/imprez						

Analiza wskaźników rezultatu i produktu pozwala zauważyć, że wyznaczone cele są systematycznie osiągane. Przedsięwzięcia podjęte dotąd w większości przyniosły oczekiwany skutek. Pozostają obszary, które wymagają dalszych działań lub pełnego oszacowania (jak ograniczenie lub uniknięcie emisji CO_2).

Tabela 3. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy

Wskaźnik rezultatu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2020 roku	Osiągnięta wartość (%)	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość (%)
1.1.Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby	1	100	2	100
1.1.Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych	1	100	1	100
1.1.Liczba osób korzystających z Centrów Przedsiębiorczości Lokalnej	1000	0	1000	100
1.1.Liczba osób przeszkolonych	763	0	1000	100
1.1.Liczba osób oceniających szkolenie, jako adekwatne do oczekiwań	500	0	500	100
1.2. Liczba podmiotów korzystających z infrastruktury służącej przetwarzaniu produktów rolnych rocznie	18	0		
1.2. Liczba utworzonych miejsc pracy	55	40	69	66,66
1.2. Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa	250	100	250	100
1.2. Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa i które złożyły wniosek o przyznanie pomocy	50	50	50	50
1.2.Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa, i które zawarły umowy o przyznanie pomocy	30	106,67	30	106,67
1.2. Liczba osób fizycznych	150	100	150	100
1.2. Liczba instytucji	100	100	100	100
1.2. Liczba utrzymanych miejsc pracy	85	80	85	80
1.2. Liczba osób przeszkolonych	500	108,4	500	108,4
1.2.Ograniczenie lub uniknięcie emisji CO2			5000	0
1.2. Liczba osób oceniających szkolenia, jako adekwatne do oczekiwań	350	154,85		
2.1.Liczba osób, które skorzystały z nowych miejsc noclegowych w ciągu roku w nowych lub przebudowanych obiektach turystycznych	80	50		

2.1 Liczba produktów turystycznych i oferty turystycznej	3	0	3	100
2.1 Liczba wydarzeń na nowych obiektach infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej			16	100
2.1. Liczba projektów współpracy wykorzystujących lokalne zasoby	2	100		
2.1.Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych	1	100	3	100
2.2. Ograniczenie lub uniknięcie emisji CO2			2500	0
2.2Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych	1	100		
2.2.Liczba wydarzeń na nowych obiektach infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	16	100		
2.2.Liczba osób, które skorzystały z usługi turystycznej objętej siecią, która otrzymała wsparcie w ramach realizacji LSR	1000	50		
2.2.Liczba osób uczestniczących w imprezach promocyjnych	2500	75	5000	100
2.2.Wzrost liczby osób, które skorzystały z usługi turystycznej, która otrzymała wspracie w ramach realizacji LSR			2000	50
2.2.Liczba podmiotów, którym udzielono indywidualnego doradztwa i które złożyły wniosek o przyznanie pomocy			75	100
2.3.Liczba osób uczestniczących w imprezach promocyjnych	2500	26	2500	26
2.3.Liczba projektów zainicjowanych przez mieszkańców na rzecz rozwoju turystyki	50	100	50	100
2.4.Liczba działań polepszających infrastrukturę wodną	20	100	20	100
2.5 Liczba akwenów wodnych, na których zachowano różnorodność biologiczną i chronione gatunki ryb lub inne organizmy wodne	1	100	1	100
2.5. Liczba projektów zmniejszających szkody spowodowane działalnością chronionych gatunków zwierząt	2	0	2	0
2.5.Liczba projektów zmniejszających kłusownictwo	1	0	1	0
2.5.Liczba osób z grup defaworyzowanych biorących udział w promocji dziedzictwa kulturowego rybactwa i akwakultury	50	100	50	100
2.5.Liczba osób z sektora rybackiego biorących udział w wydarzeniach promocyjnych	50	100	50	100
3.1Liczba osób korzystających z wyremontowanych obiektów infrastruktury dziedzictwa lokalnego	400	20,5	400	20,5
3.1.Liczba oddolnych przedsięwzięć realizowanych przez społeczność lokalną	100	0	100	0

3.2.Liczba osób oceniających szkolenia, jako adekwatne do oczekiwań	300	80	300	80
3.2.Liczba osób uczestniczących w wydarzeniach informacyjno - konsultacyjnych i promocyjnych	5000	33,4	5000	33,4
3.3.Liczba osób wykazująca wzrost rozpoznawalności i tożsamości z obszarem objętym LSR przez społeczność lokalną	62000	0,17	62000	0,17
3.3.Liczba godzin pracy wolontariuszy zaangażowanych w realizację operacji	500	0	500	22,4

Tabela 4. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy

Wskaźnik produktu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2020 roku	Osiągnięta wartość (%)	Założona wartość wskaźnika na koniec 2021 roku	Osiągnięta wartość (%)
1.1.1Liczba zrealizowanych projektów współpracy	1	100	1	100
1.1.1.Liczba LGD biorących udział w projekcie	11	100	11	100
1.1.2Liczba utworzonych Centrów Przedsiębiorczości Lokalnej	13	100	13	100
1.1.2Liczba szkoleń	52	100	52	100
1.2.1Liczba sieci w zakresie krótkich łańcuchów żywnościowych lub rynków lokalnych, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR	2	0	2	0
1.2.1Liczba nowych inkubatorów (centrów) przetwórstwa lokalnego	1	0	1	0
1.2.2Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	13	107,69	13	107,69
1.2.2.Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na Odnawialne Źródła Energii	2	100	2	100
1.2.2Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na utworzeniu nowego przedsiębiorstwa	20	100	20	100
1.2.2Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na rozwój istniejącego przedsiębiorstwa	16	56,25	16	56,25
1.2.2.Liczba szkoleń	13	84,61	13	84,61
1.2.3.Liczba operacji ukierunkowanych na innowację	11	81,82	11	81,82
2.1.1Liczba zrealizowanych projektów współpracy	1	100	1	100
2.1.1Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	26	80,76	**50**	**27**
2.1.1Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	7	0	7	0
2.1.1Liczba nowych tras tematycznych	2	100	2	100

2.1.1Długość wybudowanych lub przebudowanych ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych	320	0	320	0
2.1.1Liczba nowych tras tematycznych	2	100	2	100
2.2.1Liczba utworzonych aktualizacji w aplikacji	30	100	30	100
2.2.1Liczba zrealizowanych projektów współpracy	1	100	1	100
2.2.2Liczba wydarzeń / imprez	10	20	10	20
2.2.3Liczba wydarzeń / imprez	3	33	3	33
2.2.3Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	3	100	3	100
2.3.1.Liczba spotkań/wydarzeń adresowanych do mieszkańców	13	392	13	392
2.3.2.Liczba wydarzeń / imprez	3	33,33	3	33,33
2.4.1.Liczba operacji w zakresie wspierania i wykorzystywania atutów środkowiska naturalnego na obszarach rybackich, w tym operacji na rzecz łagodzenia zmiany klimatu	4	0	4	0
2.5.1.Liczba operacji w zakresie wspierania i wykorzystywania atutów środowiska naturalnego na obszarach rybackich, w tym operacji na rzecz polepszenia bioróżnorodności w zbiornikach wodnych	1	0	1	0
2.5.2.Liczba operacji w zakresie dobrostanu społecznego i dziedzictwa kulturowego na obszarach rybackich	1	0	1	0
2.5.3.Liczba wydarzeń w zakresie dziedzictwa kulturowego na obszarze rybackim	2	0	2	0
3.1.1.Liczba zabytków poddanych pracom konserwatorskim lub restauratorskim	4	50	4	50
3.1.2. Liczba zrealizowanych operacji obejmujących wyposażenie mające na celu szerzenie lokalnej kultury i dziedzictwa lokalnego	30	0	30	0
3.1.2.Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	33	0	33	0
3.2.1.Liczba uczestników konkursu	20	30	20	30
3.2.1 Liczba spotkań / wydarzeń adresowanych do mieszkańców	13	21	13	21
3.2.1 Liczba wydarzeń / imprez	8	0	8	0
3.2.1 Liczba działań wzmacniających komunikację	127	76,37	127	76,37
3.3.1.Liczba konferencji/targów/prezentacji odbywających się poza terenem LGD z udziałem przedstawicieli LGD	10	50	10	50

Zwraca uwagę nierównomierna realizacja działań na obszarze LSR – szczególnie niska była aktywność w gminach Boleszkowice i Nowogródek Pomorski. Z drugiej strony, wyraźnie pod względem wysokiej aktywności odznaczają się gminy Barlinek, Choszczno, Dębno i Myślibórz.

Tabela 5. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach

nabór		1/2016	2/2016	1/2018/NITRK	2/2018/ZDL	3/2018/WKS	4/2018 PDG	razem
gmina	Barlinek	1	1	1		1	5	9
	Bierzwnik	1	2	1		1	1	6
	Boleszkowice	1		1				2
	Choszczno	3	2	2		2	2	11
	Dębno		5	1	1	1	3	11
	Krzęcin			3	1		1	5
	Lipiany			1	1		3	5
	Myślibórz	1	2	3		1	2	9
	Nowogródek Pomorski				1		1	2
	Pełczyce			2			2	3
	Przelewice	1		2			1	4
	Recz			2		1	1	4
	Trzcińsko Zdrój	1	2	1	2	1	1	8

Najaktywniejsze w pozyskiwaniu środków z PROW byli przedsiębiorcy oraz osoby fizyczne (wnioskujące o środki na rozpoczęcie działalności gospodarczej). Na dalszym miejscu pod względem aktywności lokują się jednostki samorządu terytorialnego oraz organizacje pozarządowe. Cieszy w szczególności aktywność tych ostatnich, bowiem działania organizacji pozarządowych i ich współpraca z samorządem lokalnym są niezwykle istotne dla rozwoju gmin. Nie jest to przypadkowy efekt, ale wspierany przez działania LGD, jak podkreśla jeden z badanych, które intensywnie współpracowało ze środowiskami lokalnymi po to, żeby je zachęcić do działań i ich formalizowania (zakładania stowarzyszeń).

Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów

Nabór	beneficjent						
	Jednostka samorządu terytorialnego	Podmiot publiczny	Osoba fizyczna	Przedsiębiorca	Organizacja pozarządowa	Grupa nieformalna	Kościół, związek wyznaniowy
1/2016	7				3		
2/2016				16			
1/2018/NITRK	7				12		1

2/2018/ZDL	3				1		2
3/2018/WKS	4				2		
4/2018 PDG			22				
1/2019/RDG				23			
2/2019/RIZD				15			
3/2019/ZTRJ	9				2		
1/2020/ZTRJ	1				3		
2/2020/ZDL	2						2
4/2020/PDG			24				
5/2020/TRITS	5				4		
1/2021/RIZD				7			
2/2021/ZDL	1						
4/2021/ZTRJ	1						
5/2021/RDG				10			
6/2021/WDWSB	1						
7/2021/ZTRJ	4				2		
8/2021/RIZD				6			
razem	45	0	46	77	29	0	5

W okresie realizacji LSR zachodziły procesy społeczno-demograficzne, których część może powodować, że nie wszystkie założenia LSR możliwe były do realizacji. Przeszkodą byłoby z pewnością zauważalne we wszystkich gminach zmniejszenie się liczby mieszkańców przy jednoczesnym postępującym starzeniu się ludności, co przy ujemnym przyroście naturalnym powoduje kurczenie się grupy mieszkańców w wieku produkcyjnym, do których kierowano istotną część działań.

Tabela 7. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD

Wskaźnik kondycji gminy			Liczba ludności ogółem	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	Liczba ludności – zmiana na 1000 mieszkańców	Saldo Migracji ogółem	Przyrost naturalny na 1000 ludności	Współczynnik feminizacji
gmina	Barlinek	2015	19619	57,8	14,5	-6,1	0		94
		2020	19220	68,1	18,7	-1,3	-7	-4,69	94
	Bierzwnik	2015	4785	59,4	16,1	-4	0		100
		2020	4666	67	18,9	-0,9	-7	-2,36	101
	Boleszkowice	2015	2900	51,4	12,1	-4,1	0		97
		2020	2846	57,9	14,8	-1,1	-9	0,35	98
	Choszczno	2015	22096	57,9	14,7	-7,6	0		99
		2020	21529	66,5	18,8	-4,9	-75	-3,85	100
	Dębno	2015	20923	56,8	14	-1,1	0		102
		2020	20386	64,5	17,1	-4,9	-76	-2,89	100
	Krzęcin	2015	3811	52,3	13,1	3,2	0		96
		2020	3622	60,4	16	-12,3	-17	-8,22	104
	Lipiany	2015	6009	59,5	15,4	-7,1	0		104
		2020	5794	67,9	19,6	-6,5	-29	-5,16	111
	Myślibórz	2015	20312	58,6	15,5	-5,7	0		95
		2020	19567	68,8	20,4	-6,9	-65	-6,58	98
	Nowogródek Pomorski	2015	3386	52,8	11,6	-1,8	0		108
		2020	3354	58,5	13,9	-0,9	-8	-1,49	95
	Pełczyce	2015	7946	56,4	13	-2,3	0		107
		2020	7710	62,8	16,2	-7	-26	-6,07	108
	Przelewice	2015	5293	54,4	13,6	-11,2	0		95
		2020	5115	63,1	16,8	-2,7	-38	-0,98	96
	Recz	2015	5659	53,9	13,4	0,7	0		104
		2020	5450	61,6	16,7	-0,7	-10	-2,03	104
	Trzcińsko Zdrój	2015	5519	58,8	15,3	-8,8	0		99
		2020	5174	63,3	18,3	-18,4	-31	-12,8	103

Badani wśród barier dla osiągnięcia celów wskazują na:

- trudność w zorganizowaniu wszystkich projektowanych partnerstw sektorowych (grup o podobnym charakterze); powody porażki miały charakter zewnętrzny i były to:

    - pandemia – spowodowała zawieszenie części działań (podpisywanie listów intencyjnych),

    - zmiana systemu finansowania działań liderów lokalnych, które – w opinii badanych – wymagają dalszej ingerencji w regulacje prawne

- przewlekłość procedur administracyjnych:

    - bardzo długi okres oczekiwania na weryfikację wniosków, który zniechęca wnioskodawców, ale także wpływa wprost na możliwość realizacji projektu (zmianie może ulec kontekst zewnętrzny lub wygasa ważność pozyskanych przez wnioskodawcę pozwoleń)

    - brak wystarczających rozwiązań organizacyjnych po stronie partnerów wpływające na długość procesu weryfikacji (niedobór pracowników UM lub niewystarczający system zastępstw)

    - niska elastyczność po stronie IZ

- zbytnia sztywność w interpretowaniu przepisów po stronie IZ *i* gmin

4.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny

Pytania badawcze:

2. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
3. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

W programie łącznie udzielono wsparcia 29 przedsięwzięciom realizowanym przez organizacje pozarządowe. Należy uznać to za bardzo duże osiągnięcie. Badani wiążą go przede wszystkim z jakością i częstością komunikacji między JST, stowarzyszeniami, a LGD: *"Uważam, że najważniejsza jest* ***komunikacja między JST a stowarzyszeniami. U nas ona jest bardzo dobra. Jesteśmy informowani o wspólnych przedsięwzięciach,*** *często organizujemy* ***wspólne*** *jakieś zdarzenia" [IDI1_2].*

Ważnym elementem, który sprzyja aktywizacji organizacji pozarządowych jest wprowadzenie budżetu partnerskiego. Jest on przeznaczany na działania grup nieformalnych, które pod wpływem wsparcia mogą przekształcić się w formalne organizacje [IDI1_2].

Statystyki publiczne wyraźnie potwierdzają, że w pierwszym okresie realizacji LSR korzystnie zmieniła się dynamika powstawania NGO-sów – zwłaszcza w roku 2017 i 2018 powstało ich bardzo dużo. Trzeba też zauważyć, że na badanym obszarze nie ma gmin, w których nie funkcjonuje żadna organizacja pozarządowa.

Najwięcej organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców powstawało na terenie gminy Nowogródek Pomorski (18) i Przelewice (18). Najsłabsza pod względem liczby nowych organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców jest gmina Rzecz, od 2017 roku nie powstała tam żadna organizacja. Trzeba jednak zauważyć, że gmin, w których powstaje niewiele organizacji (średnio 1 rocznie w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców) jest więcej (Bierzwnik Boleszkowice, Choszczno, Dębno) – wszystkie te gminy wymagają dalszego wzmacniania kapitału społecznego mieszkańców i intensyfikowania włączania mieszkańców w działania społeczne.

Tabela 8. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców

	Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Razem
Gmina	**Barlinek**	2	2	2	1	2	1	**10**
	Bierzwnik	0	2	0	0	6	0	**8**
	Boleszkowice	0	3	0	0	3	0	**6**
	Choszczno	1	1	2	1	2	1	**8**
	Dębno	3	2	0	1	1	0	**7**
	Krzęcin	3	5	5	0	0	0	**13**
	Lipiany	3	0	2	7	0	2	**14**
	Myślibórz	1	1	3	1	1	2	**9**
	Nowogródek Pomorski	0	3	6	3	3	3	**18**
	Pełczyce	3	1	0	1	1	4	**10**
	Przelewice	4	4	8	2	0	0	**18**
	Recz	2	2	0	0	0	2	**6**
	Trzcińsko Zdrój	2	0	2	2	2	0	**8**
	razem	**24**	**26**	**30**	**19**	**21**	**15**	**135**

Niską liczbę nowopowstających organizacji pozarządowych można tłumaczyć niską potrzebą angażowania się mieszkańców w sprawy wspólne. Ponad połowa mieszkańców deklarowała, że nie uczestniczyli oni w działaniach na rzecz spraw wspólnych lub innych mieszkańców. **Niemal 1/5 z nich zrobiła to pod wpływem zachęty ze strony LGD.** Przedstawiciele LGD mają świadomość, że oznacza to konieczność dalszej animacji społeczności lokalnej [IDI1_1].

Tabela 9. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną (% w wierszach)

Aktywność na rzecz lokalnej społeczności	tak	nie
Doświadczenie w podejmowaniu P. działań na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw	47	53
Doświadczenia w działaniach na rzecz wspólnych, do których zachęciła Lokalna Grupa Działania	19	81

Warto przy tym przyglądać się źródłom tych postaw, w tym tego, czy mieszkańcy mają poczucie sprawczości, to jest towarzyszy im przekonanie, że od ich działań zależą zmiany zachodzące w ich lokalnej społeczności. W przypadku badanych z obszaru LSR zauważamy, że ich poczucie wpływu na lokalną społeczność jest umiarkowane, a mieszkańcy są w swoich odczuciach bardzo podzieleni – świadczy o tym choćby fakt, że grupy osób, które mają poczucie wpływu na własną miejscowość i tych, którzy tego poczucia nie podzielają jest taka sama (36%). Możliwość wpływania na życie gminy deklaruje 34% badanych. Takie przekonania mogą wpływać na preferowane rodzaje aktywności – mieszkańcy będą bardziej skłonni do działań, których efekty będą dla nich bezpośrednio obserwowalne i odczuwalne.

Tabela 10. Poczucie wpływu na lokalną społeczność

Twierdzenie, które określa postawę badanego	tak	nie wiem	nie
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości	36	28	36
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy	34	36	30

Jednocześnie, należy zauważyć, że nawet przy obecnie umiarkowanej aktywności mieszkańców, podzielają oni przekonanie, że współdziałanie z innymi ma sens – pozwala pomóc potrzebującym (zdaniem 83%) i wpływać na kierunek zmian w gminie (71%).

Tabela 11. Ocena współdziałania jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	83
tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogę pomóc potrzebującym	17
Razem	**100,0**

Tabela 12. Ocena współdziałania jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	71
tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	29
Razem	**100,0**

Połowa mieszkańców deklaruje przy tym, że głównym powodem ich niskiej aktywności jest brak czasu lub brak potrzeby angażowania się w spawy wspólne (na ogół deklaracje padają z ust osób o niskim

statusie społeczno-ekonomicznym). Pozostali deklarują, że do aktywności skłoniłby ich przedmiot działań (ale opisy jego cech są dość ogólnikowe: „coś ciekawego", „według klarownych zasad", „coś, co popierałyby władze gminy"). Pojedyncze osoby podkreślały, że byłyby to działania na rzecz potrzebujących (cel charytatywny) lub na rzecz rozwoju konkretnego obszaru życia mieszańców (sport, zmiany małej infrastruktury, które zmieniałyby w widoczny sposób estetykę i funkcjonalność otoczenia miejsca zamieszkania). Inni podkreślali, że ważniejszy jest dla nich nie tyle cel działań, ale ich klimat – poczucie wspólnoty, zaangażowanie dużej części mieszkańców, przyjazna atmosfera.

4.3. Przedsiębiorczość

Pytania badawcze:

4. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
5. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?

Większość mieszkańców dostrzega istotne zmiany infrastrukturalne (66%), które nie tylko wpływają na jakość życia na obszarze LGD, ale także na możliwości rozwoju przedsiębiorczości. W opinii 38% badanych wzrosła liczba nowopowstałych przedsiębiorstw, tyle samo uważa, że nie zmieniła się **(faktycznie dzięki LSR powstało aż 40 nowych firm, rozwinęło się kolejnych 70)**. Ponad połowa badanych zauważa, że w ostatnich latach wzrastały nakłady na infrastrukturę turystyczną, co wpływało na zwiększenia się liczby ofert pracy (**w ramach realizacji LSR powstało 66,66 nowych miejsc pracy, a aż 137,64 miejsca pracy udało się utrzymać**). Jednocześnie 36% mieszkańców uważa, że poprawiły się warunki prowadzenia firm. Należy pamiętać, że warunki te nie są zależne jedynie od rozwiązań lokalnych, ale także od rozwiązań prawnych i uwarunkowań makroekonomicznych.

W opinii badanych zwiększaniu się liczby ofert pracy towarzyszy zwiększenie ich atrakcyjności. Dużym pozytywem jest fakt, że aż połowa badanych dostrzega korzystne zmiany dotyczące możliwości zatrudnienia poza rolnictwem, biorąc pod uwagę specyfikę obszaru to dobry prognostyk.

Tabela 13. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców

zmiany sytuacji gospodarczej w gminie w ostatnich 5 latach? (100 % w wierszach)	pogorszenie	bez zmian	poprawa	nie wiem
liczba nowopowstających przedsiębiorstw	16	38	38	8
ilość inwestycji gospodarczych	10	25	57	8
Ilość ofert pracy	14	28	48	10
atrakcyjność ofert pracy	13	21	32	34
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	6	28	66	0
rozwój infrastruktury turystycznej	2	38	60	0
warunki prowadzenia firm	10	36	36	18
możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	3	37	49	11

Mieszkańcy pytani o to, czy warto w kolejnej LSR uwzględnić wsparcie dla przedsiębiorców, są zgodni, że jest ono niezbędne. Pytani o to, jak powinno być ono ukierunkowane nie dają jednoznacznej odpowiedzi. Z jednej strony część badanych zwracała uwagę na typ przedsiębiorstw (wsparcie dla jednoosobowych działalności gospodarczych, dla drobnych przedsiębiorców, ale też „dla dużych przedsiębiorców, bo dają pracę i płacą podatki") lub na ich charakter (małe rodzinne firmy, lokalne firmy, małe zakłady produkcyjne), czy branżę. Wśród branż wymienianych jako te, które szczególnie potrzebują wsparcia LGD wymieniano:

- Turystykę (w tym agroturystyka) – tworzenie bazy noclegowej, bazy usług gastronomicznych, miejsca rekreacji (też dla mieszkańców – kręgielnie, miejsca spotkań, imprezy kulturalne)
- Energetykę
- Kultura – organizacja imprez
- Rybactwo, rolnictwo
- Rękodzielnictwo, rzemiosło
- Transport.

Potwierdzenie rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR przynoszą też statystyki publiczne. We wszystkich gminach wzrosła zarówno bezwzględna liczba firm, jak i liczba podmiotów przypadająca na 1000 mieszkańców. Gminy o największym potencjale gospodarczym mierzonym bezwzględną liczbą firm, jak i liczbą podmiotów przypadającą na 1000 mieszkańców to Barlinek, Choszczno, Dębno i Myślibórz.

Najszybciej rozwijały się jednak gminy Boleszkowice, Pełczyce i Trzcińsko-Zdrój. Zwracamy przy tym uwagę na przyrost liczby firm przypadających na 1000 mieszkańców. Szybki wzrost potencjału gospodarczego obszarów wiejskich niewątpliwie należy powiązać z działalnością LGD, realizacją LSR i rozwojem turystyki na badanych obszarze. Warto zauważyć, że trudna społeczno-gospodarcza sytuacja związana z okresem pandemicznym i postpandemicznym nie wpłynęła na te statystyki i nie zahamowała korzystnej tendencji wzrostowej.

Dane o powstawaniu nowych przedsiębiorstw na obszarze LSR potwierdzone przez statystyki publiczne nie są tak optymistyczne jak poprzednie zestawienia. Dynamika powstawania nowych firm spadła w części gmin po 2018 roku, a w pozostałych po 2019 roku. Proces ten był szczególnie niekorzystny w gminach Bierzwnik i Krzęcin. Tu przyrost liczby firm na 1000 mieszkańców jest wyraźnie wolniejszy niż na reszcie obszaru.

Tabela 14. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

		Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Zmiana 2015-2020
gmina	Barlinek	Liczba podmiotów	1955	1939	1958	2000	2039	2092	137
		Na tys. mieszkańców	157,3	157,4	162,9	169,7	176,7	182,9	25,6
	Bierzwnik	Liczba podmiotów	362	371	364	351	367	375	13
		Na tys. mieszkańców	120,6	125,2	125,6	122,2	129,4	134,2	13,6
	Boleszkowice	Liczba podmiotów	246	240	252	259	287	307	61
		Na tys. mieszkańców	128,4	127,3	135,3	140,7	158	170,4	**42**
	Choszczno	Liczba podmiotów	2129	2113	2124	2117	2197	2263	134
		Na tys. mieszkańców	152,2	153,3	156,5	158,6	167,1	175	22,8
	Dębno	Liczba podmiotów	2372	2362	2370	2400	2419	2463	91
		Na tys. mieszkańców	177,7	178,9	181,8	186,9	191,8	198,7	21
	Krzęcin	Liczba podmiotów	212	204	212	212	217	233	21
		Na tys. mieszkańców	84,7	83,2	88,1	90,3	93,9	103,2	18,5
	Lipiany	Liczba podmiotów	602	616	590	614	622	646	44
		Na tys. mieszkańców	159,8	165,1	160,8	170,4	176,2	187,2	**27,4**
	Myślibórz	Liczba podmiotów	2054	2033	2024	2036	2053	2108	54
		Na tys. mieszkańców	160,3	162,1	165,2	169	174,4	181,8	21,5
		Liczba podmiotów	256	251	254	270	275	291	35

		Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Zmiana 2015-2020
	Nowogródek Pomorski	Na tys. mieszkańców	115,5	113,7	115,7	123,2	128,9	137,5	22
	Pełczyce	Liczba podmiotów	533	537	533	583	616	650	117
		Na tys. mieszkańców	104,9	106,9	107,7	119,3	127,7	137,3	**32,4**
	Przelewice	Liczba podmiotów	392	393	411	418	437	438	46
		Na tys. mieszkańców	114,3	116,1	123,5	129,3	137,2	139,7	25,4
	Recz	Liczba podmiotów	482	484	467	489	497	494	12
		Na tys. mieszkańców	131,1	134	131,4	140,2	146,4	146,5	15,4
	Trzcińsko Zdrój	Liczba podmiotów	400	402	413	427	451	466	66
		Na tys. mieszkańców	115,1	118	123,2	129,9	140	147,1	**32**

Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	Rok		2015	2016	2017	2018	2019	2020	średnio
gmina	Barlinek	Liczba nowych podmiotów	177	152	184	211	192	153	178,17
		Na tys. mieszkańców	8,99	7,75	9,41	10,87	9,93	7,97	9,15
	Bierzwnik	Liczba nowych podmiotów	40	41	28	22	42	27	33,33
		Na tys. mieszkańców	8,35	8,6	5,91	4,69	8,96	5,8	7,05
	Boleszkowice	Liczba nowych podmiotów	28	17	30	21	27	20	23,83
		Na tys. mieszkańców	9,67	5,86	10,42	7,28	9,43	7,06	8,29
	Choszczno	Liczba nowych podmiotów	199	182	176	179	194	171	183,50
		Na tys. mieszkańców	8,97	8,27	8,04	8,22	8,94	7,94	8,40
	Dębno	Liczba nowych podmiotów	200	160	185	220	214	175	192,33
		Na tys. mieszkańców	9,56	7,66	8,88	10,58	10,38	8,57	9,27
	Krzęcin	Liczba nowych podmiotów	27	25	31	27	29	29	28,00
		Na tys. mieszkańców	7,15	6,6	8,2	7,19	7,82	7,95	7,49
	Lipiany	Liczba nowych podmiotów	57	59	42	73	62	73	61,00
		Na tys. mieszkańców	9,44	9,86	7,05	12,39	10,58	12,57	10,32
	Myślibórz	Liczba nowych podmiotów	157	168	165	177	200	146	168,83
		Na tys. mieszkańców	7,69	8,28	8,18	8,85	10,09	7,44	8,42
	Nowogródek Pomorski	Liczba nowych podmiotów	22	18	25	37	54	40	32,67
		Na tys. mieszkańców	6,51	5,32	7,43	10,94	16,01	11,96	9,70

Rok			2015	2016	2017	2018	2019	2020	średnio
	Pełczyce	Liczba nowych podmiotów	62	62	48	83	67	66	64,67
		Na tys. mieszkańców	7,78	7,83	6,06	10,64	8,61	8,52	8,24
	Przelewice	Liczba nowych podmiotów	42	41	52	39	50	33	42,83
		Na tys. mieszkańców	7,92	7,76	9,94	7,5	9,75	6,45	8,22
	Recz	Liczba nowych podmiotów	58	54	42	65	49	33	50,17
		Na tys. mieszkańców	10,28	9,54	7,47	11,67	8,93	6,08	9,00
	Trzcińsko Zdrój	Liczba nowych podmiotów	36	41	40	56	59	36	44,67
		Na tys. mieszkańców	6,51	7,48	7,4	10,49	11,1	6,88	8,31

4.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe

Pytania badawcze:

6. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
7. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Turystyka i jej rozwój należały do najważniejszych celów LSR. Tym ważniejsza jest ocena efektów wsparcia tego sektora oraz wpływu tych działań na wzmacnianie lokalnej tożsamości. Ponad połowa badanych (61%) uważa, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD zwiększył się lub nie zmienił się (35%) w ostatnich latach (co oznaczać może, że jest równie wysoki, jak wcześniej). Pojedyncze osoby (1% mieszkańców) uznały, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru spadł – to osoby, które jednocześnie wyczulone były na jakość środowiska i jego zmiany m.in. pod wpływem rosnącej presji turystycznej. Mieszkańcy odnotowują w szczególności to, że poprawie uległa infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna (76%) oraz polepszyła się promocja regionu i jego zasobów naturalnych, kulturalnych i turystycznych (60%). Dla 48% badanych miało to znaczenie dla wzmocnienia ich (i tak silnej na tym obszarze) tożsamości lokalnej i identyfikacji z lokalną kulturą i tradycjami.

Tabela 16. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców

Obserwowane zmiany w ostatnich 5 latach	pogorszenie	bez zmian	poprawa	nie wiem
Poziom atrakcyjności turystycznej	1	35	61	3
Promocja dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	1	33	60	6
Infrastruktura i oferta kulturalna	4	39	57	0
Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna	0	24	76	0
Utożsamianie się mieszkańców z regionem	2	45	48	5

Dostrzeganie zmian przez mieszkańców to zarówno efekt dokonanych inwestycji, ale także ich zgodności z formułowanymi przez mieszkańców oczekiwaniami.

Zmiany te tylko do pewnego stopnia znajdują odbicie w statystykach publicznych GUS. Trzeba przy tym pamiętać, że badanie turystyki GUS ma znaczące ograniczenia (**odnotowywane są dane dotyczące jedynie większych obiektów, z co najmniej 10 miejscami noclegowymi**). Jednak nawet przy tych ograniczeniach odnotowujemy pewne zmiany w zasobach turystycznych obszaru LGD.

W większości gmin baza noclegowa zwiększyła się lub utrzymywała się na stałym poziomie. Wzrost liczy miejsc noclegowych w dużych obiektach (powyżej 10 miejsc noclegowych) wyniósł łącznie na całym obszarze 208 miejsc. Jedynie w Choszcznie zlikwidowano 4 duże obiekty (lub zmniejszono liczbę miejsc noclegowych poniżej 10), co skutkowało tym, że w statystykach GUSowskich ubyło 250 miejsc.

Należy również odnotować, że w badanym obszarze znajdują się liczne gminy (Bierzwnik, Krzęcin, Lipiany, Nowogródek Pomorski, Rzecz i Trzcińsko-Zdrój), w których nie ma obiektów turystycznych proponujących więcej niż 10 miejsc noclegowych.

Tabela 17. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy

		Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
gmina	Barlinek	Obiekty noclegowe	5	5	5	4	5	5
		Miejsca noclegowe	298	281	284	293	344	348
	Bierzwnik	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	0	0
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	0	0
	Boleszkowice	Obiekty noclegowe	1	1	1	1	1	1
		Miejsca noclegowe	32	32	32	32	32	32
	Choszczno	Obiekty noclegowe	5	4	4	4	5	1
		Miejsca noclegowe	276	180	180	177	306	26
	Dębno	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	1	1
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	30	30
	Krzęcin	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	0	0
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	0	0
	Lipiany	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	0	0
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	0	0
	Myślibórz	Obiekty noclegowe	5	5	6	5	6	5
		Miejsca noclegowe	197	247	348	232	376	319
	Nowogródek Pomorski	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	0	0
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	0	0
	Pełczyce	Obiekty noclegowe	1	1	1	1	1	1
		Miejsca noclegowe	14	14	20	20	20	20
	Przelewice	Obiekty noclegowe	1	1	1	1	1	1
		Miejsca noclegowe	25	25	25	25	25	25
	Recz	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	0	0
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	0	0
	Trzcińsko Zdrój	Obiekty noclegowe	0	0	0	0	0	0
		Miejsca noclegowe	0	0	0	0	0	0

Źródło: BDL GUS

Tabela 18. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru

Wskaźnik	Wskaźnik szczegółowo	Realizacja do końca 2021 r. (U)	Realizacja do końca 2021 r. (P)
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	22	44
	Obiekty noclegowe	0	0
	Obiekty gastronomiczne	0	0
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	22	-
Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	9	100
	Obiekty noclegowe	2	-
	Obiekty gastronomiczne	-	-
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	7	-

Niewątpliwie do rozwoju oferty turystycznej przyczyniają się też działania finansowane dzięki LGD. W ramach realizacji LSR powstały 22 obiekty sportowe i rekreacyjne, a kolejne 7 zostało przebudowanych

Zmiany te, jak pisaliśmy wcześniej, zauważane są przez mieszkańców. Pytani, o to, jakie powinny być dalsze kierunki rozwoju turystyki na obszarze LGD, wskazują, że powinny to być:

- Dbałość o zasoby lokalne pomniki przyrody, zadbanie i uatrakcyjnienie linii brzegowej jezior
- Zapobieganie dewastacjom (monitoring)
- Rozszerzenie oferty turystycznej, np. włączenie do oferty spływów kajakowych
- Wygospodarowanie przestrzeni pozwalającej na pobyty grup (także dla dzieci i młodzieży z obszaru LGD)
- Przygotowanie przestrzeni dostępnej publicznie (kąpieliska)
- Przygotowanie zaplecza infrastrukturalnego dla rozszerzonej oferty turystycznej (np. budowa infrastruktury kajakowej, budowa i znakowanie ścieżek rowerowych)
- Rozszerzenie oferty kulturalnej
- Poszerzenie zaplecza usługowego dla turystów, w szczególności bazy noclegowej
- Dbałość o nienaruszenie środowiska mimo niezbędnego rozwoju infrastruktury
- Uwzględnienie na mapie atrakcji turystycznych dziedzictwa kulturowego (np. obiektów architektonicznych, produktów lokalnych, wyrobów rzemieślniczych)
- Rozwój sieci komunikacyjnej pozwalającej na korzystanie z zasobów turystycznych
- Promocja obszaru

4.5. Grupy defaworyzowane

Pytanie badawcze:

8. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
9. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
10. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Mieszkańcy w większości oceniają obecną sytuację społeczno-gospodarczą swoich gmin jako co najmniej dobrą Prawie 70% badanych uważa, że sytuacja gospodarcza ich gmin poprawiła się. Nie znaczy to, że nie dostrzegają żadnych problemów (taką opinię wyrażało 15% mieszkańców), ale że uznają, że są one w dużej mierze możliwe do rozwiązania. Wśród tych, którzy uważają, że sytuacja społeczno-gospodarcza nie jest dobra, najliczniejsi są ci, według których tylko część problemów, których doświadczają mieszkańcy, można rozwiązać na poziomie lokalnym lub ich rozwiązanie byłoby bardzo trudne. Tylko 1% mieszkańców jest skrajnie pesymistyczny w swoich ocenach (trzeba pamiętać, że dane gromadzono w 2021 roku w miesiącach poprzedzających wzrost inflacji).

Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców

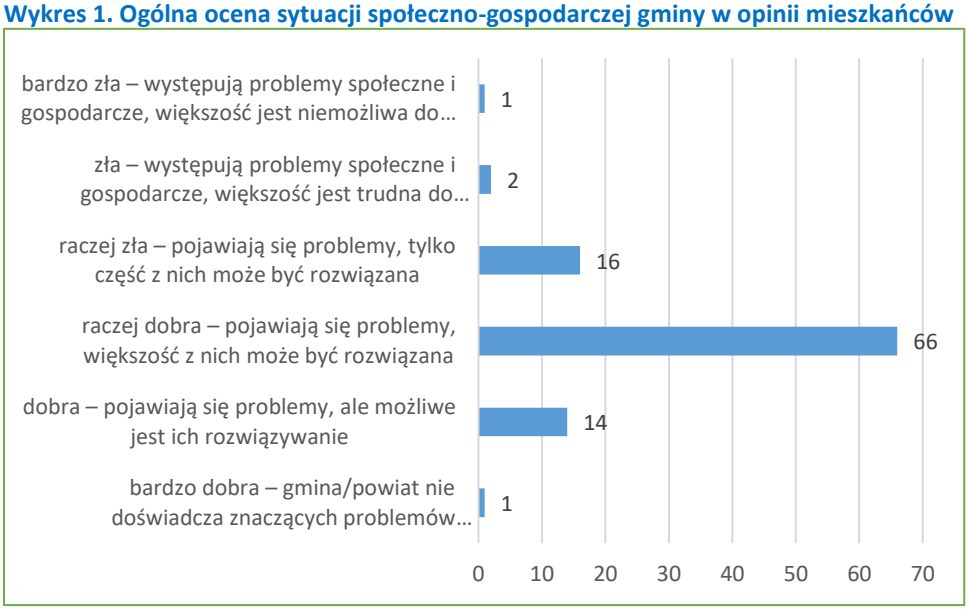

Jednocześnie warto zauważyć, że te ogólnie pozytywne oceny sytuacji społeczno-gospodarczej to efekt zmian, jakie zaszły w ostatnich 7 latach, zwłaszcza w obszarze gospodarczym. Ponad 60% mieszkańców odczuwa poprawę sytuacji zarówno gospodarczej, jak i społecznej. Wśród pozostałych przeważają opinie, że sytuacja w każdym z tych obszarów nie zmieniła się.

Oczywiście jesteśmy świadomi, że zmiany te są między innymi powodowane sytuacją makroekonomiczną (wzrost koniunktury), a nie wyłącznie są efektem działań na poziomie lokalnym. Te ostatnie nie są jednak bez znaczenia (gdyby możliwe było ich pominięcie wszystkie gminy województwa rozwijałyby się w takim samym tempie, a tak się nie dzieje).

Tabela 19. Wskaźnik przychodów gmin

		Wskaźnik przychodów gmin (G)		różnica
gmina	Barlinek	2015	1 335,22	
		2020	1 652,62	317,40
	Bierzwnik	2015	1050,19	
		2020	1 417,28	367,09
	Boleszkowice	2015	1485,79	
		2020	2664,28	1 178,49
	Choszczno	2015	1102,19	
		2020	1 341,65	239,46
	Dębno	2015	2009,33	
		2020	2508,98	499,65
	Krzęcin	2015	1344,51	
		2020	1780,25	435,74
	Lipiany	2015	967,23	
		2020	1 139,88	172,65
	Myślibórz	2015	1147,94	
		2020	1 361,35	213,41
	Nowogródek Pomorski	2015	1304,23	
		2020	1 268,22	-36,01
	Pełczyce	2015	1011,35	
		2020	1 291,93	280,58
	Przelewice	2015	1203,25	
		2020	1 376,61	173,36
	Recz	2015	967,24	
		2020	1207,07	239,83
	Trzcińsko Zdrój	2015	1158,23	
		2020	1112,06	-46,17

Tabela 20. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2015 roku w opinii mieszkańców

Obszar zmiany	poprawiła się	bez zmian	pogorszyła się
sytuacja gospodarcza	67	24	9
sytuacja społeczna	65	27	8

Wśród pozytywnych zmian zauważane są przede wszystkim dostęp do usług opiekuńczych dla osób zależnych – zarówno dla dzieci (53%), jak i osób starszych i niepełnosprawnych (45%), aktywność społeczna mieszkańców (45%) i spadek poziomu bezrobocia (41%). Według mieszkańców korzystnie zmieniła się skala problemu ubóstwa (zależność od pomocy społecznej), ⅕ mieszkańców uważa, że liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej zmniejszyła się. Zdaniem 28% badanych poprawił się również dostęp do podstawowe opieki zdrowotnej, co przy obecnej sytuacji służby zdrowia w kraju należy uznać za duży sukces.

Osoby objęte ewaluacją wewnętrzną uzupełniają te oceny o dodatkowy kontekst: „odnotowano szereg czynników zewnętrznych odnoszących się do sytuacji społeczno-gospodarczej mogących mieć wpływ

na dezaktualizację LSR. Szczególnie stan epidemii i jej okresem oraz skutkami gospodarczymi oraz społecznymi. Pośród najważniejszych należy wskazać przepisy ustawy o OZE, przepisy wprowadzające reformę edukacji oraz skutki rządowego program 500+. Pomimo bezsprzecznych pozytywnych efektów programu rządowego jakim jest wyciągnięcie dzieci z biedy, należy wskazać również na mniej korzystne efekty programu. Wielu ekspertów wskazuje na występowanie tendencji wskazującej na brak chęci pracy lub przeświadczenie klientów programu rządowego, że przestało się to opłacać. Wsparcie finansowe państwa w ramach programu rządowego 500+ ma wpływ na osiągnięcie wskaźników produktu i rezultatu dla projektów finansowanych ze środków EFS. Analizy prowadzone na potrzeby badania wskazały, że problematyczne będzie dla beneficjenta Programu utrzymanie jednocześnie kryterium dochodowego świadczenia z programu 500+ jak również efektywności zatrudnionej."

Tabela 21. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwowane w ostatnich 5 latach w opinii mieszkańców

zmiany sytuacji społecznej	pogorszenie	bez zmian	poprawa	nie wiem
poziom bezrobocia	7	19	41	33
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	11	19	22	48
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	0	28	45	27
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	21	37	16	26
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	2	32	53	13
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	6	26	45	23
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	19	41	28	12

Jako problem należy natomiast uznać dalszy odpływ młodych mieszkańców z gmin - według 21% mieszkańców problem ten pogłębił się. Jednocześnie, zwróćmy uwagę, że dzieci i młodzież nie są według mieszkańców narażone na wykluczenie społeczne – zatem to nie ubóstwo i marginalizacja społeczna są przyczynami odpływu młodych.

W opinii większości mieszkańców w ich gminach żyją osoby narażone na wykluczenie społeczne (tylko 7% było innego zdania). Najczęściej wskazywano tu osoby ubogie, niepełnosprawne, starsze i samotne. To o tyle ważne, że cechy te mogą współwystępować, powodując pogłębienie ryzyka marginalizacji. Badani nie umieli w większości ocenić, czy LGD i realizowana przez Grupę strategia w wystarczającym stopniu uwzględnia problemy tych osób. Pozostali oceniali, że LGD w wystarczającym stopniu uwzględnia w swoich działaniach takie grupy jak rodziny z dziećmi, choć jednocześnie 49% badanych oceniło, że działania LGD nie uwzględniają w wystarczającym stopniu spraw i problemów dzieci i młodzieży. Nie istnieje tu sprzeczność, gdyż przez pomoc rodzinom badani mogą rozumieć świadczenia socjalne materialnie wspierające rodziny, a przez pomoc dzieciom i młodzieży infrastrukturę i instytucje wspomagające edukację, rozwój umiejętności, wzrost poziomu tolerancji dla odmienności, pomoc psychologiczną itp.

W opinii mieszkańców LGD w swoich działaniach w mniejszym stopniu uwzględnia problemy grup, które wskazywano wcześniej jako szczególnie defaworyzowane - samotnych i ubogich. Należy jednak zwrócić uwagę, że w obowiązującej perspektywie finansowej nie było formuły, która umożliwiałaby podejmowanie działań – innych niż animacja i aktywizacja – kierowanych wprost do osób wykluczonych społecznie.

Sami przedstawiciele LGD zwracają uwagę na aktualność problemu odpływu młodzieży ze względu na specyfikę rynku pracy, w szczególności niedobór miejsc pracy dla specjalistów (osób z wyższym

wykształceniem) z odpowiadającym aspiracjom materialnym młodych ludzi, wynagrodzeniem *[IDI1_2].*

Tabela 22. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców

Grupy mieszkańców w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):	Grupy narażone na wykluczenie społeczne	Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie		
		tak	nie wiem	nie
dzieci i młodzieży	9	7	28	49
osoby niepełnosprawne	52	10	68	22
osoby starsze/seniorzy	52	11	69	20
osoby samotne	48	6	80	14
rodziny z dziećmi	16	22	69	9
osoby ubogie	56	5	78	17
kobiety	13	14	76	10
przedsiębiorcy	-	22	62	14
rolnicy	-	14	76	10
inne grupy	0	-	-	-
nie ma takich grup	7	-	-	-

Z zawartej w Lokalnej Strategii Rozwoju diagnozy problemów społecznych obszaru wyłania się inny obraz defaworyzowanych grup. Są to poza seniorami osoby długotrwale bezrobotne (być może przez mieszkańców rozpoznawane jako jedna z grup osób ubogich i młodzież.

Tabela 23. Grupy defaworyzowane – definicja z LSR

Grupa defaworyzowana	Problemy i powody wykluczenia	Działania kierowane do grup defaworyzowanych
Osoby młode (między 18 a 25 rokiem życia – grupa +25), które nie kontynuują edukacji na poziomie wyższym	Ograniczone perspektywy zatrudnienia, Silna zależność od sytuacji rodzinnej (często bardzo ograniczonych możliwości finansowych rodziców) – „dziedziczenie biedy”, Konieczność poszukiwania pracy poza obszarem LGD.	Młodzieżowa Akademia Komunikacji
Długotrwale bezrobotni - osoby, które w ciągu ostatnich 24 miesięcy były zarejestrowane w Powiatowym Urzędzie Pracy, przez co najmniej 12 miesięcy	Ubóstwo, Praca w „szarej strefie” i związane z tym ryzyko odpowiedzialności karno-skarbowej, ale i utraty zdrowia przy równoczesnym braku zabezpieczenia w ramach ubezpieczeń społecznych, Liczne dodatkowe problemy (np. samotne matki, niepełnosprawni, osoby z problemem alkoholowym).	Centra Przedsiębiorczości Lokalnej, które będą inicjatorem transferu wiedzy – udział wyznaczonych grup defaworyzowanych

Grupa defaworyzowana	Problemy i powody wykluczenia	Działania kierowane do grup defaworyzowanych
Osoby w wieku 50+ -	Defaworyzacją na rynku pracy Brak mobilności, Niewykorzystane doświadczenie życiowe, Niejednokrotnie niższe niż w innych grupach możliwości percepcyjno-poznawcze, Trudności w korzystaniu ze współczesnych rozwiązań społeczeństwa informacyjnego	Inkubator kuchenny dla promocji wiejskiej przedsiębiorczości

(LSR, s. 20-21, s. 11)

W wyniku tych rozpoznań w Lokalnej Strategii Rozwoju ukierunkowano część interwencji na wsparcie tych grup społecznych. Wśród Lokalnych kryteriów wyboru operacji uwzględniono potrzeby osób z grup defaworyzowanych przez premiowanie operacji:

- tworzą nowe miejsca pracy, w tym dla osób z grupy defaworyzowanej,
- są ukierunkowane na zaspokajanie potrzeb grup defaworyzowanych, w szczególności ich włączenia społecznego (LSR, s. 88).

Tabela 24. Zestawienie przedsięwzięć na rzecz osób defaworyzowanych

Wskaźnik	Nazwa (po dezagregacji)	Realizacja (U) do końca roku 2021
Utworzenie nowego przedsiębiorstwa		
1.1.2	Osoby bezrobotne – zarejestrowane w urzędzie pracy	0
1.1.3	Osoby powyżej 50 roku życia	3
1.1.4	Osoby młode (między 18 a 25 rokiem życia – grupa +25), które nie kontynuują edukacji na poziomie wyższym	25
Utworzenie nowych miejsc pracy (EPC)		
1.3.4	Osoby bezrobotne – zarejestrowane w urzędzie pracy	0
1.3.5	Osoby powyżej 50 roku życia	9
1.3.6	Osoby młode (między 18 a 25 rokiem życia – grupa +25), które nie kontynuują edukacji na poziomie wyższym	9
Liczba projektów współpracy skierowanych do grup docelowych		
3.4.3	Osoby bezrobotne – zarejestrowane w urzędzie pracy	0
3.4.4	Osoby powyżej 50 roku życia	3
3.4.5	Osoby młode (między 18 a 25 rokiem życia – grupa +25), które nie kontynuują edukacji na poziomie wyższym	3

Dostępne statystyki publiczne wskazują, że problemy nazwane w diagnozie dokonanej na etapie tworzenia LSR, chociaż były trafnie określone, to zmieniły skalę w ostatnich pięciu latach.

W większości gmin tworzących LGD obserwujemy wiele pozytywnych zjawisk. Są to w szczególności: zmniejszenie liczby osób zależnych od pomocy społecznej (wszystkie gminy), spadek bezrobocia

(wszystkie gminy). Niestety w większości gmin nie zwiększyła się liczby osób pracujących (wyjątkami są tu gminy: Bierzwnik i Myślibórz).

Spadek bezrobocia w kilku gminach skorelowany jest ze spadkiem liczby pracujących ogółem co należy tłumaczyć depopulacją i szybkim starzeniem się mieszkańców.

W statystykach pozytywnie wyróżnia się gmina Myślibórz, w której odnotowano najwyższy spadek liczby trwale bezrobotnych, aż o 61%. Należy również zauważyć, że choć spadek liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej jest znaczący we wszystkich gminach, na szczególną uwagę zasługuje gmina Krzęcin, gdzie w 2015 roku osób objętych taką pomocą było 914, a w roku 2020 już tylko 334 co oznacza wzrost skuteczności działań gminy na tym polu o 63% w badanym okresie.

Wśród tych ogólnie pozytywnych trendów zmian należy zwrócić uwagę na dwa fakty. Po pierwsze, znacząco zmniejszył się poziom bezrobocia wśród dwóch najbardziej narażonych na wykluczenie grup: kobiet i osób do 30 roku życia, po drugie osoby po 50 roku życia coraz lepiej radzą sobie na rynku pracy. Młode kobiety, które wypadają z rynku pracy na dłużej z powodu macierzyństwa i opieki nad dziećmi w badanym obszarze LGD mają prawdopodobnie dobrą bazę usług opiekuńczych i szereg udogodnień w miejscach pracy, np. uelastycznienie czasu pracy, wprowadzanie zatrudnienia w niepełnym wymiarze umożliwiającym łączenie pracy zawodowej z opieką nad dziećmi lub innymi osobami zależnymi.
Spadek bezrobocia wśród osób młodych dobrze rokuje dla rozwoju gmin i potwierdza ich atrakcyjność jako miejsca pracy i zamieszkania.

Tabela 25. Sytuacja społeczna na obszarze LGD

			Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. Ludności	Pracujący ogółem	Pracujący na 1000 mieszkańców ogółem	Bezrobocie – ogółem	Bezrobocie – kobiety	Bezrobocie – mężczyźni	Bezrobocie - do 25 roku życia	Bezrobocie - do 30 roku życia	Bezrobocie - powyżej 50 roku życia	Bezrobocie - długotrwale bezrobotni
gmina	Barlinek	2015	1839	934	4853	247	668	406	262	102	206	183	373
		2020	1222	636	4514	235	469	258	211	56	112	145	250
		różnica w %	-33,6	-31,9	-7,0	-4,9	-29,8	-36,5	-19,5	-45,1	-45,6	-20,8	-33,0
	Bierzwnik	2015	670	1398	448	94	376	194	182	66	116	98	231
		2020	354	760	547	117	280	153	127	43	88	69	162
		różnica w %	-47,2	-45,6	22,1	24,5	-25,5	-21,1	-30,2	-34,8	-24,1	-29,6	-29,9
	Boleszkowice	2015	342	1181	359	124	103	59	44	12	27	28	57
		2020	219	774	276	97	72	45	27	14	21	21	38
		różnica w %	-36,0	-34,5	-23,1	-21,8	-30,1	-23,7	-38,6	16,7	-22,2	-25,0	-33,3
	Choszczno	2015	2044	921	3379	153	1224	670	554	204	390	325	683
		2020	1099	510	3270	152	851	485	366	111	239	189	473
		różnica w %	-46,2	-44,6	-3,2	-0,7	-30,5	-27,6	-33,9	-45,6	-38,7	-41,8	-30,7
	Dębno	2015	1560	746	2813	134	716	422	294	103	194	227	382
		2020	1048	513	3230	158	523	301	222	63	133	126	253
		różnica w %	-32,8	-31,2	14,8	17,9	-27,0	-28,7	-24,5	-38,8	-31,4	-44,5	-33,8
	Krzęcin	2015	914	2421	316	83	298	157	141	62	113	70	187
		2020	334	915	428	118	213	127	86	29	54	65	128
		różnica w %	-63,5	-62,2	35,4	42,2	-28,5	-19,1	-39,0	-53,2	-52,2	-7,1	-31,6
	Lipiany	2015	603	999	666	111	435	226	209	65	111	132	279
		2020	402	692	609	105	340	179	161	33	80	94	201
		różnica w %	-33,3	-30,7	-8,6	-5,4	-21,8	-20,8	-23,0	-49,2	-27,9	-28,8	-28,0
	Myślibórz	2015	1054	516	3110	153	883	443	440	126	248	286	486
		2020	571	291	3111	159	461	245	216	45	101	156	189
		różnica w %	-45,8	-43,6	0,0	3,9	-47,8	-44,7	-50,9	-64,3	-59,3	-45,5	-61,1
		2015	276	816	241	71	158	100	58	36	59	44	89

			Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. Ludności	Pracujący ogółem	Pracujący na 1000 mieszkańców ogółem	Bezrobocie – ogółem	Bezrobocie – kobiety	Bezrobocie – mężczyźni	Bezrobocie - do 25 roku życia	Bezrobocie - do 30 roku życia	Bezrobocie - powyżej 50 roku życia	Bezrobocie - długotrwale bezrobotni
	Nowogródek Pomorski	**2020**	232	694	224	67	113	71	42	18	36	22	64
		różnica w %	-15,9	-15,0	-7,1	-5,6	-28,5	-29,0	-27,6	-50,0	-39,0	-50,0	-28,1
	Pełczyce	**2015**	781	980	541	68	586	325	261	83	168	148	342
		2020	397	513	443	57	460	276	184	66	123	113	261
		różnica w %	-49,2	-47,7	-18,1	-16,2	-21,5	-15,1	-29,5	-20,5	-26,8	-23,6	-23,7
	Przelewice	**2015**	663	1250	330	62	436	265	171	72	136	115	294
		2020	296	579	302	59	220	134	86	31	50	82	115
		różnica w %	-55,4	-53,7	-8,5	-4,8	-49,5	-49,4	-49,7	-56,9	-63,2	-28,7	-60,9
	Recz	**2015**	909	1611	617	109	483	256	227	89	154	130	306
		2020	469	864	518	95	386	220	166	53	114	91	231
		różnica w %	-48,4	-46,4	-16,0	-12,8	-20,1	-14,1	-26,9	-40,4	-26,0	-30,0	-24,5
	Trzcińsko Zdrój	**2015**	666	1205	471	85	353	188	165	67	110	108	238
		2020	354	676	433	84	221	118	103	26	57	72	144
		różnica w %	-46,8	-43,9	-8,1	-1,2	-37,4	-37,2	-37,6	-61,2	-48,2	-33,3	-39,5

4.6. Innowacyjność

Pytania badawcze:

11. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
12. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

Według zapisów LSR innowacyjność operacji miała być jednym z podstawowych kryteriów ich oceny i wyboru. Na potrzeby tych ocen przyjęto następującą definicję innowacyjności:

„Za innowację uważa się w szczególności operację, które posiada charakter nowatorski, eksperymentalny, niestandardowy, w nietypowy sposób podchodzącą do wykorzystania lokalnych zasobów, tradycji i przyczyniającą się do pozytywnych zmian na obszarze LSR. Innowacyjny charakter operacji to nowatorstwo w odniesieniu również do obszaru gminy lub obszaru LGD. Może to oznaczać zastosowanie pomysłów i rozwiązań znanych i stosowanych na innych obszarach, ale mających innowacyjny charakter na terenie LGD." (LSR, s. 118) Przedstawiciel LGD dopowiada: *"**Innowacja to nie jest coś, czego nie było, ale to jest też coś, co zostało ulepszone.** Jeżeli nie było komunikacji jako takiej, a ona została polepszona to jest to innowacyjne, chociażby coś takiego jak **ścieżki rowerowe**. Przez projekty powstały **ścieżki, mapy, aplikacje, są trasy pojezierza i** to pomaga. Ludzie się spotykają, **umawiają się w innej wiosce, tam nocują 2 – 3 dni, przyjeżdżają do nas, jadą dalej i to są rzeczy projektowe.** Pomaga dodanie do infrastruktury wiaty, jakiegoś jacuzzi, sauny - ludzie chętniej przyjeżdżają. To są te nowości, kto pomyślałby, że na wsi jakaś sauna będzie. **Ale te małe rzeczy one spełniają swoje zadanie"** [IDI1_2].*

Założono, że innowacyjność może odnosić się do kilku obszarów:

- **innowacyjność produktowa** przejawiająca się w:
  - wspieraniu kreowania nowych produktów turystycznych i rekreacyjnych,
  - wykorzystywaniu niepowtarzalnych walorów lokalnych, w szczególności kulturalnych i przyrodniczych do tworzenia produktów lokalnych i produktów wizytówek (rozwijane produkty tradycyjne lub zupełnie nowe koncepcje produktów),
  - rozszerzaniu działalności organizacji pozarządowych lub grup nieformalnych o nowe akcje, wydarzenia, usługi,
- **innowacyjność technologiczna**, odnosząca się do:
  - wykorzystywania nowoczesnych technologii do wytwarzania nowych produktów i promowania obszaru,
  - przywracania tradycyjnych metod wytwarzania dóbr konsumpcyjnych z zastosowaniem nowoczesnych technologii w celu wytwarzania wysoko konkurencyjnych produktów lokalnych,
- **innowacyjność procesowa** polegająca na:
  - nowym zorganizowaniu współpracy pomiędzy podmiotami lokalnymi,
  - tworzeniu trwałych sieci kooperacji pomiędzy lokalnymi podmiotami,
  - wykorzystanie nowych technologii w komunikacji społecznej mieszkańców LGD,
  - łączenia nowych i zaskakujących grup interesów
- **edukacja kreatywna** dotycząca:
  - wzmacniania kompetencji młodych ludzi do generowania i realizowania pomysłów na własny biznes,

- wzmacniania kompetencji oraz zaangażowania grup defaworyzowanych występujących na obszarze LGD,
- poznawania doświadczeń innych obszarów wiejskich we wdrażaniu niekonwencjonalnych rozwiązań,
- wykreowanie i promowanie autorskiego systemu samokształcenia mieszkańców LGD

z zastosowaniem najnowocześniejszych technik informatycznych (LSR, s. 118-119)

Bardzo ważnym elementem LSR stały się wskazania dotyczące możliwości wprowadzenia innowacyjności do poszczególnych przedsięwzięć, a dokładniej „potencjału innowacyjnego" tkwiącego w poszczególnych przedsięwzięciach (LSR, tabela 16). Dbano przy tym, żeby nie narzucić innowacyjnych rozwiązań, a jedynie zwiększyć świadomość potencjalnych beneficjentów, co do tego, że nowość działań jest pożądana i czym może się ona wyrażać.

Taka konstrukcja – budowanie świadomości społecznej i zachęta do innowacyjności bez wskazywania konkretnych rozwiązań ma tę zaletę, że przyczynia się do zwiększania zasobów lokalnych, co z kolei może – w kolejnych latach – przyczyniać się do wzrostu udziału endogennych zasobów w rozwoju społeczności lokalnej. Jest to działanie celowe i wymaga kontynuowania, czego świadomość mają przedstawiciele LGD: *"Przy każdym celu szczegółowym są wpisane działania nakierowane na innowacyjność.* ***To jest kluczowe i pierwszym kryterium jest zawsze innowacyjność.*** *Podczas spotkań i szkoleń z beneficjentami, jak mówiliśmy o innowacyjności to ktoś mówi no tak jestem z Barlinka i jest tu już zakład fryzjerski, ale chciałabym otworzyć, bo w domu robię to na czarno a chcę zrobić to oficjalnie, płacić podatki. Zachęcamy do z****astanowienia się, w czym to może być innowacyjne,*** *gdzie oni mogą być innowacyjni. To pobudza troszeczkę do takiego ciekawego spojrzenia na życie i własne interesy" [IDI1_1].*

Uzyskaniu założonego efektu służyło wśród lokalnych kryteriów wyboru operacji m.in. premiowanie działań, które są: są innowacyjne.

Ze sprawozdań z postępu rzeczowego za 2020 i 2021 można wnioskować o skuteczności przyjętej strategii. W badanym okresie zrealizowano aż 41 operacji ukierunkowanych na innowacje (tylko w ostatnim roku było ich 10 – co wskazuje, że rośnie potencjał innowacyjności wśród wnioskodawców).

Bardzo wysoki był poziom realizacji tych przedsięwzięć, które już na poziomie LSR zdefiniowano jako innowacyjne. Dalszego działania wymaga jedynie dalsze zachęcanie przedstawicieli sektora rybackiego do poszukiwania innowacyjnych źródeł dochodu dla gospodarstw rybackich.

Tabela 26. Przedsięwzięcia ukierunkowane na innowacje

Cel szczegółowy	Wskaźnik produktu	Stan docelowy	Poziom realizacji (na podstawie podpisanych umów)
1.1.2. Działania Inicjujące innowacyjność i kreatywność,	Liczba utworzonych Centrów Przedsiębiorczości Lokalnej	13	100%

angażujące grupy defaworyzowane	Liczba szkoleń	52	100%
1.2.2 Rozwój i tworzenie innowacyjnych źródeł dochodu w mikroprzedsiębiorstwach, małych przedsiębiorstwach i alternatywnych gospodarstwach rolnych w tym OZE	Liczba zrealizowanych operacji ukierunkowanych na innowacje	13	107,69
1.2.3 Rozwój innowacyjnych źródeł dochodu w gospodarstwach rybackich	Liczba operacji ukierunkowanych na innowację	11	81,82

Źródło: Sprawozdanie rzeczowe z realizacji LSR za 2021 rok.

Należy podkreślić, że wymienione wprost działania innowacyjne nie wyczerpują listy operacji, które mogły bazować na innowacyjnych rozwiązaniach.

4.7. Projekty współpracy

Pytania badawcze:

13. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
14. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Projekt współpracy to projekt, który zakłada wspólną realizację działań przez partnerów z różnych regionów (projekt międzyregionalny) lub krajów (projekt międzynarodowy).

Projekty współpracy podejmowane przez lokalne grupy działania przyczyniają się do osiągnięcia celów zawartych w lokalnych strategiach rozwoju, wykorzystując wiedzę i doświadczenia partnerskich lokalnych grup działania. Projekty te mogą zatem korzystać z już gotowych i stosowanych w innych miejscach rozwiązań oraz przewidywać ich adaptowanie, bądź też wypracowywać nowe rozwiązania przy udziale partnerów z innych regionów, w tym wspólne rozwiązania problemów, z którymi borykają się wszystkie uczestniczące w projekcie podmioty.

W LSR zaplanowano podjęcie 5 projektów współpracy w całym okresie realizacji LSR. Do końca 2021 roku LGD zrealizowało lub rozpoczęto realizację 4 projektów. Trzy z nich miały charakter krajowy, międzyregionalny, a 1 – międzynarodowy. Wszystkie te działania mają charakter długotrwały (nie są to jednorazowe działania wymuszone zasadami Programu).

Tabela 27. Zrealizowane projekty współpracy

Projekt współpracy	Cele	Efekty	Budżet LGD	Partnerzy
„Młodzieżowa Akademia Komunikacji”	Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania wspieranie transferu wiedzy, kompetencji i umiejętności. Wzmacnianie dialogu międzykulturowego i między etnicznego poprzez budowanie postaw otwartości i tolerancji wśród młodych ludzi. Włączenie młodzieży z mniejszymi szansami we wspólne inicjatywy, promowanie międzynarodowej współpracy młodzieży z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Promowanie zainteresowania młodzieży edukacją ekologiczną, historia, tradycją, kulturą.	3 warsztaty dziennikarskie dla młodzieży	15 000,00 euro	Stowarzyszenie LGD,,Partnerstwo Drawy z Liderem Wałeckim”, Stowarzyszenie ,,WIR” – Wiejska Inicjatywa Rozwoju, Stowarzyszenie LGD Brama Lubuska, Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Grupa Łużycka”, Zielona Dolina Odry i Warty, Lokalna Grupa Działania Zielone Światło, Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania Między Odrą a Bobrem, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Regionu Kozła Lokalna Grupa Działania KOLD Stowarzyszenie Kraina Lasów i Jezior – Lokalna Grupa Działania, Stowarzyszenie „Lider Pojezierza”

„Bogactwo naszych wód - promocja obszarów historycznie związanych z rybactwem”	promocja obszarów historycznie związanych z rybactwem w tym bogactwa naszych wód, promocji dziedzictwa kulturowego rybactwa oraz w szerokim zakresie edukacja rybna poprzez organizację imprez promocyjno-informacyjnych oraz szkoleń promocja sektora rybackiego w tym prezentacja dobrych praktyk projektów, które otrzymały dofinansowanie w poprzedniej perspektywie, wspieranie, wykorzystanie ochrony środowiska na obszarach zależnych od rybactwa ze szczególnym uwzględnieniem rybactwa śródlądowego oraz wykorzystanie ryb słodkowodnych w żywieniu człowieka pn. ”Jedz ryby będziesz zdrów.”	2 imprezy: - Targi Rybackie w Dębnie, - Zawody spinningowe z łodzi/pontonó w "Rybka z pietruszką"; warsztaty nt. bioróżnorodno ści wód śródlądowych, -po 2 tys. dla każdej z LGD map-Przewodnika wędkarskiego	75.492,99	Stowarzyszenie "WIR" - Wiejska Inicjatywa Rozwoju, Stowarzyszenie "Lider Pojezierza", Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Partnerstwo Drawy z Liderem Wałeckim"
Polskie Trasy – Włóczykije Pojezierza „PolskieTrasy.pl”	Stworzenie nowoczesnego narzędzia promocji (aplikacja na urządzenia mobilne) opisującego atrakcje turystyczne (przyrodnicze i antropogeniczne), bazę usługową (gastronomia, noclegi, lokalne rzemiosło, produkty lokalne), prezentującego aktualny kalendarz lokalnych wydarzeń wzbogaconego o elementy gier rywalizacji. Opracowane i wydrukowanie materiały promocyjne (mapy, foldery, przewodniki) i gadżety reklamowe promujące lokalne walory turystyczne, gospodarcze i kulturowe	Uruchomienie aplikacji	15 000,00 euro	Stowarzyszenie Lider Pojezierza, Partnerstwo Drawy i Lidera Wałeckiego
Polsko-Szwedzkie Dni	Promocja przedsiębiorczości, wymiana dobrych	Udział w Barzkowickich Targów	20000	Lokalna Grupa Działania „Powiatu Świdwińskiego” (koordynator projektu),

Przedsiębiorczość (2022)	praktykami w zakresie prowadzenia, rozwoju i marketingu przedsiębiorstw, transgraniczna współpraca polsko-szwedzką.	Rolnych AGROPOMERANIA 2019. 3-dniowego wyjazd studyjny (ok. 30 osób) szkoleniem dla przedsiębiorców, podczas którego uczestnicy będą uczyć się przepisów i zasad w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej.		Centrum Inicjatyw Wiejskich, Stowarzyszenie Lokalnej Grupy Działania „Siła w Grupie”, Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo w Rozwoju”, Lokalna Grupa Działania „Gryflandia” Stowarzyszenie Dolnoodrzańska Inicjatywa Rozwoju Obszarów Wiejskich Lokalna Grupa Działania ze Szwecji Sydost Leader ideell trening.

4.8. Ocena funkcjonowania LGD

Pytania badawcze:

15. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
16. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
17. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?

Partnerzy w ramach LGD spotykali się systematycznie, także w okresie pandemii i ograniczonych możliwości kontaktowania się ze sobą, co sprzyjało efektywnej i skutecznej realizacji LSR. Ważne, że Biuro LGD odpowiednio reagowało na zmieniające się warunki, które mogłyby obniżać efektywność i skuteczność działań – wyrazem tego jest korekta procedur oceny projektów w okresie pandemii i zdalnych posiedzeń Rady.

Stowarzyszenie podejmowało kilka rodzajów działań kierowanych bezpośrednio do mieszkańców i interesariuszy. Poza licznymi spotkaniami z mieszkańcami, było to także doradztwo indywidualne (łącznie z takiego doradztwa skorzystało 469 osób. Najważniejszym miernikiem skuteczności działań informacyjno-promocyjnych jest jednak liczba odwiedzin strony internetowej stworzonej przez LGD (311.129 odwiedzin).

Wybrane kanały komunikacji są trafnie do potrzeb poszczególnych grup. Zwiększeniu adekwatności kanałów komunikacji służy między innymi ich różnorodność: *„W każdej gminie w urzędzie wisi tablica LGDu i tam są wszelkie informacje, np. o szkoleniach, naborach. A oprócz tego to jeszcze przesyłamy mailem do różnych firm. **TO jest takie… czytelne**” [IDI1_2].*

Tabela 28. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych

L.p.	Sposób realizacji celów informacyjno-promocyjnych	Liczba działań (wskaźniki produktu)
1	**Spotkania z mieszkańcami**	105
2	**Doradztwo indywidualne (liczba podmiotów, które złożyły wniosek o przyznanie pomocy – zawarły umowę)**	469 (225-64)
3	**Liczba odwiedzin strony internetowej**	311.129

O trafności i skuteczności tych działań świadczą też wypowiedzi beneficjentów. Otrzymywali oni informacje przy okazji spotkań z mieszkańcami (41,3%) lub bezpośrednio z LGD (30%). Użyteczne były dla nich także informacje umieszczone na stronie internetowej LGD. Uzyskiwane w ten sposób informacje oceniali jako wyczerpujące i dostosowane do ich potrzeb. W ocenach atrakcyjności informacji także przeważały opinie pozytywne nad negatywnymi.

Tabela 29. Źródło wiedzy o LGD

Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?	Procent odpowiedzi
informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	41,3
dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, działania animacyjne, imprezy i spotkania)	30,0

od liderów lokalnych	2,2
od innych mieszkańców	0,0
inne (strona internetowa)	25,5
nie wiem/nie dotyczy	0,0

Tabela 30. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci)

Czy uzyskane informacje były:	tak	nie	odmowa
wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	36,8	13,2	50,0
dostosowane do potrzeb odbiorcy	21,1	0	76,3
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	18,4	5,0	76,3

O ogromnej skuteczności działań informacyjnych świadczy także fakt, że mieszkańców cechuje bardzo wysoka świadomość działań podejmowanych dzięki obecności środków UE na obszarze LSR, nawet jeśli osobiście nie uczestniczyli w tych projektach. Prawie 2/3 mieszkańców (i wszyscy beneficjenci) mogła skorzystać z infrastruktury, która powstała dzięki tym środkom i przedsięwzięciom realizowanym w ramach LSR. Z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych osobiście korzystało 70% mieszkańców i 90% beneficjentów.

Tabela 31. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD

Postawy badanych	mieszkańcy		beneficjenci	
	tak	nie	tak	nie
Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?	79	21	100	0
Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych	72	28	90	10
Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych	70	30	100	0

Należy uznać, że obecne działania służące realizacji LSR są skuteczne i efektywne również ze względu na fakt, że cieszą się one uznaniem społecznym. Większość mieszkańców posiadająca zdanie w tej kwestii (połowa wybrała: nie wiem) uważa, że należy utrzymać obecne założenia LSR w przyszłości - 37,4%. niewielka część badanych (2,6%), oczekiwałaby wprowadzenia do LSR zmian, zaś 10% uważa, że w kolejnym okresie założenia nie powinny być zmienione.

Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD

Niestety badani niechętnie udzielali odpowiedzi na pytanie o to, jakiego rodzaju zmiany byłyby pożądane. Możemy wnioskować o nic na podstawie listy spraw i problemów, które zdaniem badanych wymagają rozwiązania w kolejnej perspektywie. Wśród tych zmian znalazły się takie kwestie jak:

- aktywizacja i społeczna integracja seniorów, osób z niepełnosprawnościami
- stworzenie przestrzeni i oferty dla młodzieży
- stworzenie i uatrakcyjnienie oferty kulturalnej i rekreacyjnej
- działania edukacyjne służące wzmacnianiu tożsamości lokalnej, zachęcanie mieszkańców (zwłaszcza młodzieży) do interesowania się kulturą regionu
- rozwój zaplecza infrastrukturalnego i oferty usług opiekuńczych dla osób zależnych (dotyczy to zarówno dzieci, jak i osób dorosłych niesamodzielnych życiowo)
- wyrównywanie szans edukacyjnych i życiowych dzieci z niekorzystnych środowisk
- nacisk na rozwiązania pro-środowiskowe
- problem bezrobocia
- potrzeba wsparcia ubogich osób pracujących
- problemy rynku pracy – mała atrakcyjność dostępnej pracy; konieczność wsparcia procesu przekwalifikowania osób po 50 r.ż
- problemy infrastrukturalne: jakość dróg, poprawa rozwiązań komunikacyjnych, budowa ścieżek rowerowych

4.9. Ocena procesu wdrażania

Pytania badawcze

18. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
19. Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
20. Czy kryteria pozwoliły na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
21. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Realizacja finansowa i rzeczowa odbywała się zgodnie z planem. Ze sprawozdania LGD wynika, że działania we wszystkich obszarach podejmowane były regularnie. Ogłoszono łącznie 45 naborów wniosków (w tym 10 na operacje własne, 26 – operacje realizowane przez inne podmioty niż LGD oraz 9 operacji grantowych).

Z badania beneficjentów wynika, że czuli się oni odpowiednio poinformowani o planowanych działaniach LGD, a jakość uzyskanych informacji były bardzo wysoka i umożliwiła przygotowanie wysokiej jakości wniosków o dofinansowanie. Wśród beneficjentów pojedyncze osoby nie zgadzały się z dominującymi ocenami, że procedury naboru były przejrzyste i przyjazne – ci, którzy się nie zgadzali z tymi opiniami to wnioskodawcy, którzy nie uzyskali dofinansowania.

Na podstawie wywiadów jakościowych można domniemywać, że te pojedyncze negatywne oceny związane były raczej z długością procesu oceny i koniecznością wprowadzania korekt do aplikacji, ale nie po stronie LGD, tylko po stronie Instytucji Zarządzającej.

Tabela 32. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci)

Czy w Pani/Pana ocenie:	tak	nie
rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu?	94,7	5,3
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji?	94,7	5,3
procedury naboru były przejrzyste?	89,5	10,5
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	84,2	15,8

Pewnym potwierdzeniem tego, że procedury były przejrzyste, a rodzaj pozyskiwanych przez potencjalnych beneficjentów informacji był wystarczający jest fakt, że wszystkim badanym udało się osiągnąć założone wskaźniki lub na etapie realizacji badania, nie było przesłanek do oceny, że ich osiągnięcie może być zagrożone. To sygnał, że informacje, jakie otrzymywali wnioskodawcy były właściwe, przejrzyste i zrozumiałe na tyle, że mogli dobrze przygotować swoje przedsięwzięcia.

Wykres 3. Poziom realizacji wskaźników (beneficjenci)

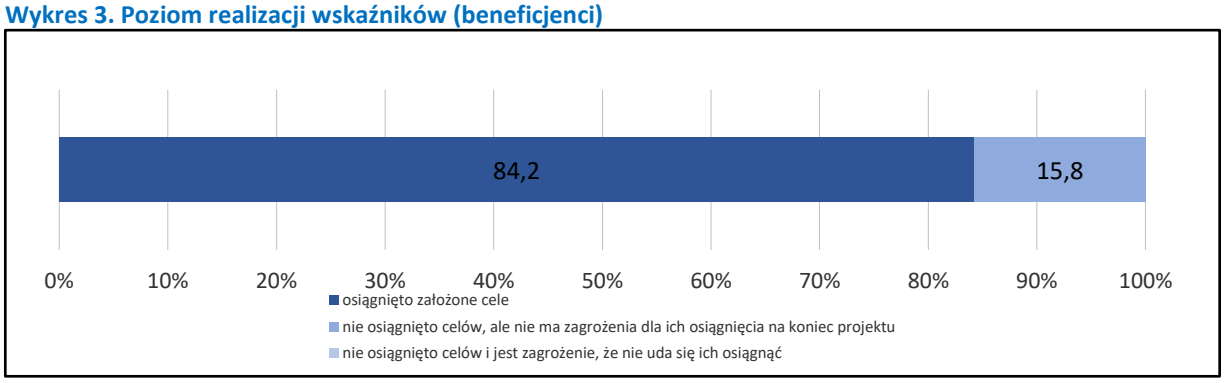

Jednocześnie, należy zwrócić uwagę, że oceniając czynniki wpływające na trudność w osiągnięciu wskaźników wskazują przede wszystkim na nietrafną diagnozę potrzeb społeczności, czyli źle wyznaczone cele. To opinia niemal 90% badanych. Beneficjenci oceniają, że pojawiły się jakieś trudności w realizacji przyjętych wskaźników, to leżały one po stronie zewnętrznej – zmieniły się warunki zewnętrzne realizacji zamierzeń (np. zamierzano zwiększyć zatrudnienie, ale w wyniku zmian na rynku pracy, trudno było pozyskać nowych pracowników) lub przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne, to znaczy niewłaściwie przygotowano się do realizacji projektu. Aż 95% badanych uważa, że otrzymało wystarczające wsparcie ze strony LGD i innych instytucji.

Tabela 33. Czynniki wpływające na trudność w osiągnięciu wskaźników

Czynniki	tak	nie
Nasza diagnoza potrzeb społeczności nie była w pełni trafna – źle wyznaczono cele	89,5	10,5
Nasze cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	79	21
Przyjęliśmy niewłaściwe rozwiązania organizacyjne	68,4	31,6
Nie byliśmy przygotowani kadrowo	0	100
Brakowało nam wsparcia ze strony LGD	5,3	94,7
Brakowało nam wsparcia ze strony innych instytucji	5,5	94,7

Ponad połowa beneficjentów odmówiła odpowiedzi o wymogi programowe, co – na podstawie wywiadów indywidualnych – można interpretować jako ocenę krytyczną – raczej w odniesieniu do całości programu, a nie rozwiązań przyjętych w LGD.

Na pozytywną rolę LGD w realizacji projektów wskazuje fakt, że aż 63,3% badanych wskazuje na sprawność organizacyjną i wsparcie ze strony LGD jako największe/główne ułatwienie w osiągnięciu wskaźników. Co trzeci beneficjent miał problem z wykazaniem postępów własnych działań ze względu na (niską) trafność dobranych przez siebie wskaźników.

Tabela 34. Czynniki wpływające na osiąganie wskaźników

Co ułatwia, a co utrudnia osiąganie założonych wskaźników?	ułatwia	bez znaczenia	utrudnia	odmowa
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	63,2	10,5	21,1	5,3
trafność wskaźników	27,8	16,7	33,3	22,2
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	5,3	36,8	5,3	52,7

4.10. Wartość dodana podejścia LEADER

Pytania badawcze

22. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
23. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
24. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
25. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?

Jednym z założeń programu LEADER jest budowanie więzi pomiędzy różnymi aktorami lokalnej przestrzeni społecznej. Ważną rolę ma tu do spełnienia Lokalna Grupa Działania, która służyć może jako inicjator, ale także platforma do współpracy różnych podmiotów. Rolę tę wypełnia na kilka sposobów, po pierwsze sama konstrukcja Rady LGD sprzyja współpracy międzysektorowej, po drugie inicjuje działania, które mogą realizować wspólnie osoby reprezentujące różne społeczne grupy, wreszcie, po trzecie, może dzięki spotkaniom ze społecznością lokalną tworzyć przestrzeń do wchodzenia ze sobą w interakcje i podejmowania wspólnych działań.

Z tej perspektywy, ważne jest to, jak LGD jest postrzegany zarówno przez mieszkańców (a wśród nich tych, którzy nie korzystali z finansowania), jak i przez członków stowarzyszenia LGD oraz osób podejmujących w imieniu LGD decyzji o kierunkach działań (Rada, Zarząd). Ci ostatni zauważają, że wartością dodaną działań LGD jest rozwinięcie współpracy z jednostkami samorządu, która wyraża się w konkretnych działaniach *„Mnie cieszy, że jeżeli coś robimy, to gmina stara się przy tym zrobić po swojej stronie zrobić drugie tyle. Np. w Strzeszycach robiliśmy 3 projekty, ale gmina zrobiła ścieżki, oświetliła to ze swoich funduszy, to ta* ***wartość dodana****" [IDI1_2].*

Ponad połowa mieszkańców (53%) pytanych o to, czy wiedzą, czym jest LGD, jeśli nie pomagać im w odpowiedzi (przez podanie pełnej nazwy stowarzyszenia) odpowiadają negatywnie. Co trzeci mieszkaniec deklarował, że wie, czym jest LGD, ale nie miał z nim kontaktu, a 11% wie o tym, ponieważ miała styczność z LGD. Z drugiej strony, jeśli pytanie wspomagano przez podanie nazwy stowarzyszenia, proporcje te radykalnie się zmieniają. Aż 80% badanych mieszkańców wie, co to za stowarzyszenie. Różnica między znajomością spontaniczną i wspomaganą oznacza, że warto ułatwić identyfikację LGD przez dalsze działania informacyjno-promocyjne.

Wykres 4. Znajomość LGD wśród mieszkańców

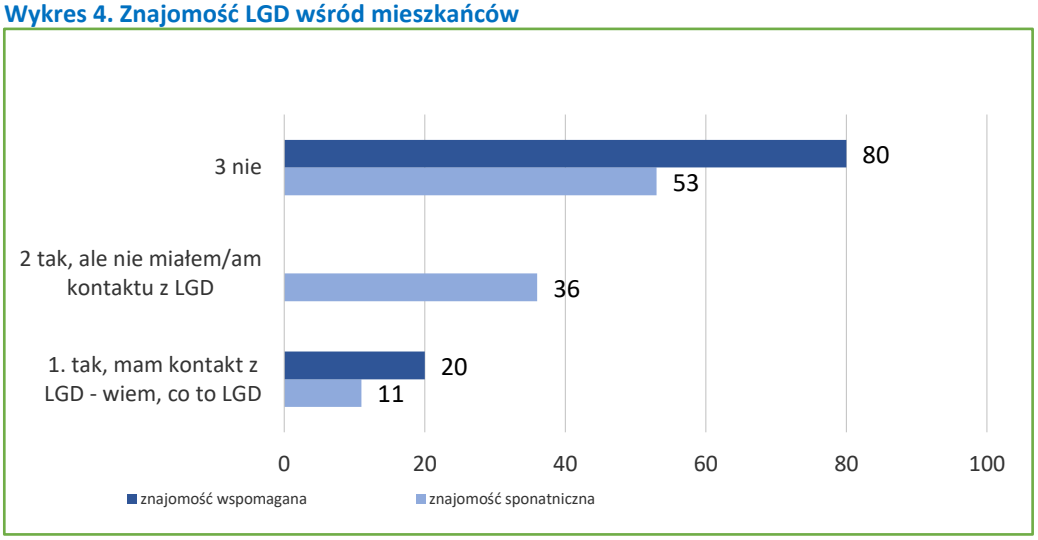

Powyższe wyniki badania pokazują, że przedstawiciele LGD trafnie odczytują własną rozpoznawalność: *„My jesteśmy **rozpoznawalni,** może nie każdy zna skrót LGD, ale wiedzą, że jesteśmy z Leadera" [IDI1_2]. Mamy prawie 100 członków, ludzie chcą z nami współpracować, ale to nie znaczy, że nie ma ludzi, którzy nie wiedzą co to jest LGD" [IDI1_1].*

Jednocześnie zwróćmy uwagę, że znajomość LGD bywa powierzchowna – większość badanych (81%) uznała, że jest ona bardzo słaba, słaba lub raczej słaba. Największy poziom własnej wiedzy o tym, czym jest LGD deklarowali ci mieszkańcy, którzy mieli z nią bezpośrednią (i uświadomioną) styczność, to jednak jedynie 4% badanych.

Wykres 5. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania

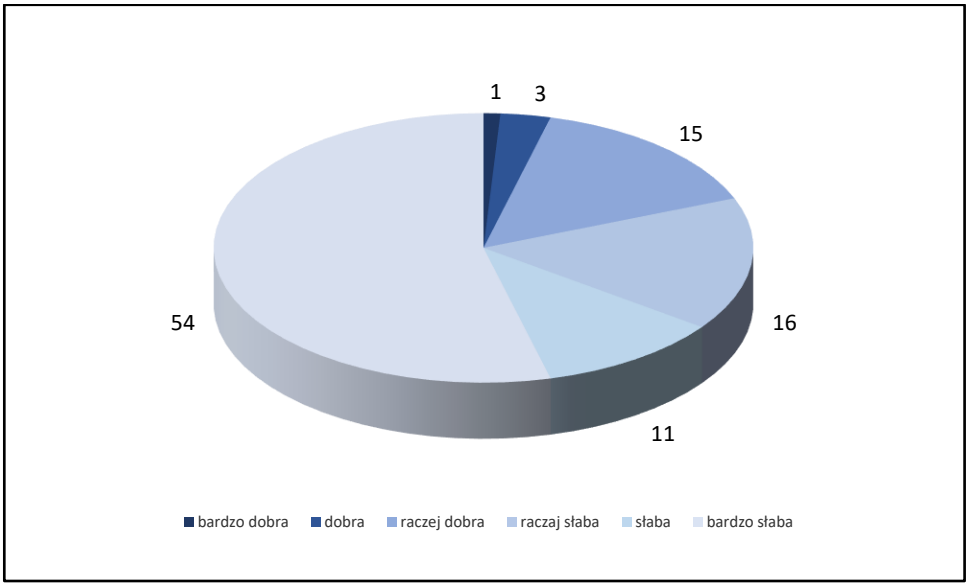

Mieszkańcy najczęściej dowiadują się o LGD od innych mieszkańców (17%) lub z lokalnych mediów (17%). Mało skutecznym sposobem informowania o tym, czym zajmuje się LGD okazują się ulotki i plakaty. Na imprezy i spotkania lokalna jako źródło wiedzy o LGD wskazało jedynie 4% respondentów. Mieszkańcy raczej nie szukają informacji o LGD w siedzibach samorządu lokalnego, ale docierają wprost do nich samodzielnie lub z pomocą innych mieszkańców (nie urzędników).

Tabela 35. Źródła wiedzy o LGD - mieszkańcy

Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?	Procent*
ulotki, plakaty	2,0
informacje medialne/lokalna prasa	17,0
imprezy i spotkania lokalne	4,0
działania animacyjne LGD	4,0
od innych mieszkańców	17,0
samorząd gminy	0,0
samorząd powiatu lub regionu	0,0
punkty informacji europejskiej	0,0

interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD	2,0
inne, jakie?	0,0
nie dotyczy	53,0

Mieszkańcy, którzy mają jakieś wyobrażenie o LGD (tzn. zadeklarowali, że w ogóle spotkali się z tą nazwą), widzą w stowarzyszeniu przede wszystkim platformę informacyjną – miejsce, w którym najlepiej wiadomo o tym, co dzieje się w gminie (77%), ale także instytucję, która służy poprawie współpracy samorządu z organizacjami lokalnymi i mieszkańcami (64%). Ważną funkcją Lokalnej Grupy Działania – według ponad połowy badanych (59%) – jest to, że służy ona tworzeniu stałych rozwiązań, których celem jest poprawa współpracy między różnymi podmiotami w gminie. To bardzo ważne, oznacza bowiem, że można liczyć na to, że współpraca, do której dochodzi dzięki LGD lub z udziałem Grupy, jest bardziej trwała niż czas realizacji konkretnych przedsięwzięć.

Wykres 6. Funkcje LGD w opinii mieszkańców

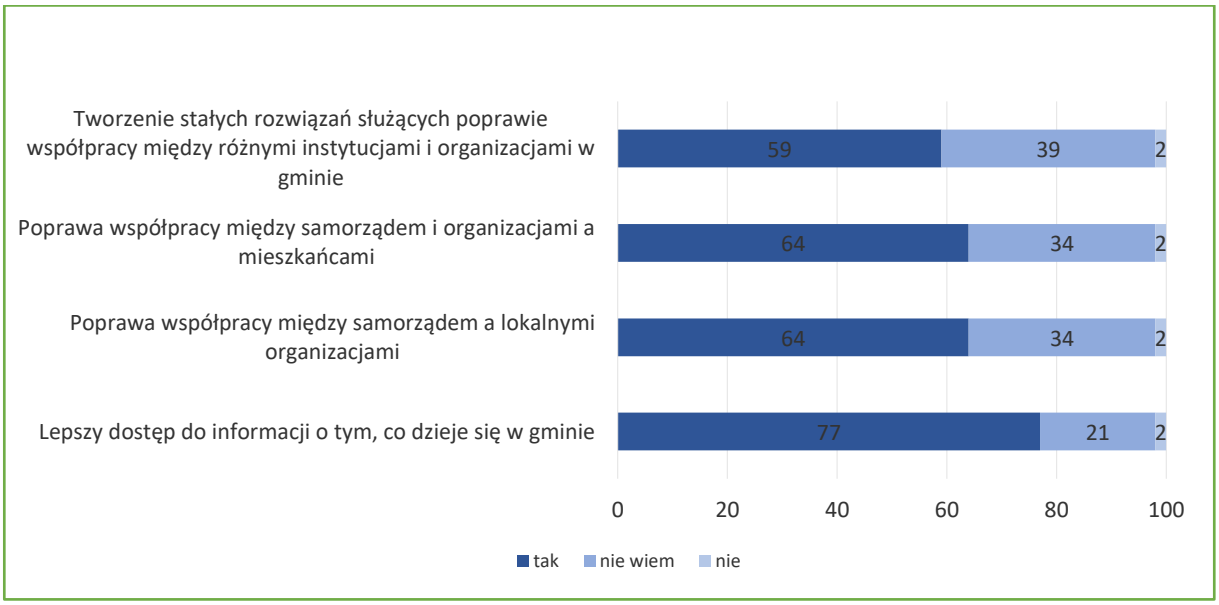

Poziom wiedzy o LGD i jego postrzeganie może być zależne od tego, jakiego rodzaju informacje docierają do mieszkańców. Jak podkreślaliśmy wcześniej, informacje o planowanych działaniach są skutecznie przekazywane, jednak przedstawiciele LGD zwracają uwagę, że: *„**Nie potrafimy się dzielić sukcesami. Mamy problemy z promocją osiągnięć naszych i przekazywaniem mieszkańcom** tych osiągnięć ich sąsiadów. Potrzebujemy w przyszłości jakiegoś spotkania, szkolenia, warsztatów, w jaki sposób promować, przekazywać ludziom te wartości, które inni robili.” [IDI1_1].*

Szansę na realizację tych działań w przyszłości można upatrywać m.in. w mocnych stronach samego stowarzyszenia: *„Mamy fajny zespół, zgodnie z rozporządzeniem 5 osobowy. Realizowaliśmy również inne projekty poza PROW. Mamy dzięki temu w tej chwili sporą grupę ludzi, którzy mogą realizować projekty w przyszłości i to nie tylko w ramach programu leader. Atutem biura jest to, że **praktycznie każdy pracownik może zastąpić drugiego, to pozwala uniknąć opóźnień lub przestojów**” [IDI1_1].*

Wyznaczone w LSR cele rozwojowe są w pełni spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR, a zaplanowane i realizowane przedsięwzięcia przyczyniają się do jego wzmocnienia.

Jednym z elementów wpływających na wzmocnienie potencjału rozwojowego realizowanych działań jest to, czy są one względem siebie komplementarne: *„Każdy projekt pomyślany jest tak: **to jest pierwszy etap,***

zastanów się co może być drugim i trzecim etapem. *I oni muszą zrobić furtkę i robią na kolejne projekty, które się uzupełniają, dopełniają, tworzą całość”* [IDI1_1].

5.Streszczenie najważniejszych wyników

W Lokalnej Strategii Rozwoju przygotowanej z uwzględnieniem konsultacji społecznych wyróżniono trzy główne obszary problemowe, na których skoncentrowały się działania Stowarzyszenie „Lider Pojezierza": wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania, zrównoważony rozwój oparty o zasoby regionu, budowanie otwartej i kreatywnej społeczności. Głównym celom przypisano dziesięć celów szczegółowych.

Wartość alokacji na poszczególne cele i przedsięwzięcia zmieniała się kilkukrotnie, czemu towarzyszyły także zmiany wysokości założonych wskaźników. Mimo to, poziom realizacji wskaźników jest na bardzo wysokim poziomie – nie ma zagrożenia nie osiągnięcia założonych celów.

Pod wpływem realizacji LSR znacząco zwiększyła się przedsiębiorczość mieszkańców (o czym świadczy wysoka liczba nowotworzonych, jak i rozwijanych przedsiębiorstw) oraz atrakcyjność obszaru jako miejsca do życia i terenu turystycznego.

Sposób wdrażania LSR był na bardzo wysokim poziomie – działania LGD sprzyjały zwiększaniu zainteresowaniu zasady oceny i wyboru operacji (oceniane jako przejrzyste i przyjazne przez beneficjentów). Dodatkowo przeprowadzane cyklicznie procesy ewaluacji wewnętrznej (warsztaty refleksyjne oraz konsultacje społeczne) sprzyjały sukcesywnym korektom prowadzonych działań, co służyło zwiększaniu jakości działania LGD.

Realizacja LSR tylko pośrednio mogła przyczyniać się do poprawy sytuacji społecznej obszaru oraz zahamowania negatywnych zjawisk (jak odpływ młodych mieszkańców), jednak spowodowała zmiany postaw mieszkańców obszaru, którzy obecnie silniej identyfikują się z nim, dobrze oceniają jakość życia, rośnie poczucie ich sprawczości. Wszystkie te czynniki mogą powodować – zwłaszcza w związku z tym, że na obszarze powstają nowe miejsca pracy a zatrudnienie zyskuje na stabilności przy jednoczesnej destabilizacji gospodarczej na poziomie makroekonomicznym – że w dłuższej perspektywie, obszar LSR będzie postrzegany jako przyjazne miejsce do życia, także dla osób młodych. Wymaga to dalszego wzmacniania działań pozagospodarczych – oferty i poziomu usług, w tym usług opiekuńczych, rozwoju infrastruktury umożliwiającej w pełni korzystanie z oferty społecznej i ekonomicznej bez jednoczesnej konieczności migracji. Być może sprzyjać to będzie nieznacznemu spowolnieniu niekorzystnych procesów demograficznych (starzenie się społeczności).

Obserwowane zmiany na obszarze LSR dzieją się z dużym udziałem LGD, którego działania charakteryzuje duża skuteczność.

W okresie realizacji LSR zmieniała się sytuacja społeczna gmin:

Gmina	Pozytywne zmiany	Negatywne zmiany
Barlinek	Znaczący spadek liczby osób zależnych od pomocy społecznej Spadek liczby osób bezrobotnych, w tym w szczególności długotrwale bezrobotnych, osób w wieku do 25 r.ż i powyżej 50 r.ż Wysoki poziom przedsiębiorczości (duża liczba powstających firm	Spadek liczby osób pracujących Dość szybki proces starzenia się Ujemny przyrost naturalny Ujemne saldo migracji
Bierzwnik	Spadek liczby osób zależnych od pomocy społecznej Wzrost liczby osób pracujących Spadek bezrobocia w grupach defaworyzowanych	Ujemny przyrost naturalny Ujemne saldo migracji Dość szybki proces starzenia się
Boleszkowice	Wzrost przychodów gminy Spadek liczby osób zależnych od pomocy społecznej	Spadek bezrobocia niepowiązany ze wzrostem liczby osób pracujących

Gmina	Pozytywne zmiany	Negatywne zmiany
	Dodatni przyrost naturalny Wysoki poziom przedsiębiorczości	Wzrost bezrobocia wśród osób w wieku do 25 r.ż.
Choszczno	spadek liczby osób zależnych od pomocy społecznej Spadek bezrobocia Znaczące spadki poziomu bezrobocia we wszystkich grupach defaworyzowanych	Negatywne zjawiska demograficzne – wzrost liczby osób starszych, spadek liczby ludności, ujemne saldo migracyjne, ujemny przyrost naturalny
Dębno	Spadek liczby osób zależnych od pomocy społecznej Spadek bezrobocia Znaczące spadki poziomu bezrobocia we wszystkich grupach defaworyzowanych	Spadek liczby osób bezrobotnych nie jest powiązany ze wzrostem liczby osób pracujących Negatywne zjawiska demograficzne
Krzęcin	Spadek bezrobocia w wśród osób młodych i nieznaczny wśród osób w wieku 50+ Spadek liczy bezrobotnych powiązany ze zwiększeniem liczby pracujących Wzrost przychodów gminy	Negatywne zjawiska demograficzne
Lipiany	Bardzo duży wzrost przychodów gminy Bardzo duży spadek zależności od pomocy społecznej Spadek bezrobocia w grupach defaworyzowanych Wyjątkowo pozytywne trendy związane z przedsiębiorczością (duża żywotność firm, duża liczba nowopowstających firm)	Spadek liczby osób pracujących Gwałtowne starzenie się ludności Negatywne saldo migracyjne Negatywny przyrost naturalny
Myślibórz	spadek zależności od pomocy społecznej Niewielkie zmiany dotyczące osób długotrwale bezrobotnych i osób do 25 r.ż	Kumulacja negatywnych procesów demograficznych – gwałtowne starzenie się społeczności (częściowo pod wpływem migracji)
Nowogródek Pomorski	Bardzo duży spadek zależności od pomocy społecznej Spadek poziomu bezrobocia, w tym wśród osób długotrwale bezrobotnych i wszystkich grupach defaworyzowanych Wzrost przedsiębiorczości Wzrost aktywności społecznej	Negatywne saldo migracyjne, niższe niż przeciętnie Spadek przychodów gminy
Pełczyce	Bardzo wysoki spadek zależności od pomocy społecznej Spadek poziomu bezrobocia Poprawa sytuacji grup defaworyzowanych na rynku pracy	Spadek liczby osób pracujących Niekorzystna sytuacja na rynku pracy osób poniżej 25 r.ż Ujemne saldo migracji, przyrost naturalny i liczba ludności
Przelewice	Bardzo duży spadek liczby osób zależnych od pomocy społecznej Bardzo duży spadek bezrobocia w grupach defaworyzowanych Wysoka aktywność społeczna	Spadek liczby osób pracujących mimo dużego spadku bezrobocia także wśród osób długotrwale bezrobotnych Ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji
Recz	Spadek zależności od pomocy społecznej Spadek bezrobocia, także w grupach defaryzowanych	Spadek liczby osób pracujących Negatywne zjawiska dmograficzne

Gmina	Pozytywne zmiany	Negatywne zmiany
Trzcińsko Zdrój	Spadek zależności od pomocy społecznej i bardzo duży spadek poziomu bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych i długotrwale bezrobotnych	Spadek przychodów gminy Spadek liczby osób pracujących Niska aktywność społeczna

6. Odpowiedzi na pytania badawcze

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
1	Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?	4.1	Cel główny oraz przypisane mu wskaźniki osiągnięto w bardzo wysokim stopniu. Większość przedsięwzięć wykonano zgodnie z założonym budżetem. Te przedsięwzięcia, których do końca roku 2021 nie udało się sfinalizować to głownie te, które wymagały aktywnego udziału mieszkańców i intensywnego kontaktu z nimi – co było bardzo utrudnione przez dwa lata z powodu pandemii. Dotychczasowy poziom realizacji wskazuje, że możliwe jest wykorzystanie w pełni budżetu przed rokiem 2023. Intensyfikacji działań wymagają zwłaszcza: przedsięwzięcia pro-środowiskowe; przedsięwzięcia służące rozwojowi potencjału rybactwa i ogólnie na rzecz sektora rybackiego i działania związane z kłusownictwem. Analiza wskaźników rezultatu i produktu pozwala zauważyć, że wyznaczone cele są systematycznie osiągane. Przedsięwzięcia podjęte dotąd w większości przyniosły oczekiwany skutek. Pozostają obszary, które wymagają dalszych działań lub pełnego oszacowania (jak ograniczenie lub uniknięcie emisji CO_2).
2	Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?	4.2	Wpływ LSR na kapitał społeczny trzeba uznać za znaczący – bardzo aktywne, i zachęcane przez LGD, były lokalne organizacje pozarządowe. Zwiększa się też udział mieszkańców w życiu społecznym gmin i rośnie ich poczucie sprawczości.
3	W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?	4.2	Dalsza aktywizacja tych gmin, w których aktywność (mierzona - w sposób niedoskonały - liczbą nowopowstających organizacji pozarządowych) jest niska, w tym w gminach: Myślibórz, Rzecz, Barlinek, Boleszkowice, Dębno.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
4	W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?	4.3	W ramach realizacji LSR powstało 40 nowych firm a 70 skorzystało ze środków na rozwój firmy. Wpłynęło to w znaczący sposób na rynek pracy – powstało prawie 67 miejsc pracy, a kolejne 138 miejsc zostało utrzymane dzięki realizowanym działaniom.
5	Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?	4.3	Wspieranie przedsiębiorczości w kolejnych edycjach jest wskazane. Według mieszkańców szczególnie pożądane jest wspieranie rozwoju takich branż jak: Wśród branż wymienianych jako te, które szczególnie potrzebują wsparcia LGD wymieniano: turystyka (tworzenie bazy noclegowej, bazy usług gastronomicznych, miejsca rekreacji – też dla mieszkańców), energetyka (OZE), kultura, rybactwo, rolnictwo, rękodzielnictwo, rzemiosło, transport.
6	W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?	4.4	W odbiorze społecznym znacząco wzrósł poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD. W szczególności poprawie uległa infrastruktura, oferta sportowa i rekreacyjna, polepszyła się też promocja regionu i jego zasobów naturalnych, kulturalnych i turystycznych (60%). W ramach realizacji LSR powstały 22 obiekty sportowe i rekreacyjne, a kolejne 7 zostało przebudowanych Dodatkowo zbudowano po 323 km ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych.
7	W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?	4.4	Kontynuacja działań, z uwagą na potencjał przyrodniczy obszaru oraz unikanie nadmiernej presji turystycznej dzięki względnie równomiernemu rozwojowi turystyki na obszarze. Mieszkańcy mają dość precyzyjne wyobrażenie dalszych kierunków rozwoju turystyki (s. 38)
8	Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?	4.5	Tak.
9	Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?	4.5	Ogólnie pozytywne oceny sytuacji społeczno-gospodarczej wyrażane przez mieszkańców to efekt zmian, jakie zaszły w ostatnich 7 latach, zwłaszcza w obszarze gospodarczym. Ponad 60% mieszkańców odczuwa poprawę sytuacji zarówno gospodarczej, jak i społecznej.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
			Dostępne statystyki publiczne wskazują, że problemy społeczne zmieniły skalę w ostatnich pięciu latach. W większości obserwujemy: zmniejszenie liczby osób zależnych od pomocy społecznej (wszystkie gminy), spadek bezrobocia (wszystkie gminy). Znacząco zmniejszył się poziom bezrobocia wśród dwóch najbardziej narażonych na wykluczenie grup: kobiet i osób do 30 roku życia, po drugie osoby po 50 roku życia coraz lepiej radzą sobie na rynku pracy. Negatywnym zjawiskiem jest natomiast, że w większości gmin nie zwiększyła się liczby osób pracujących (wyjątkami są tu gminy: Bierzwnik i Myślibórz).
10	Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?	4.5	Spadek bezrobocia wśród osób młodych dobrze rokuje dla rozwoju gmin i potwierdza ich atrakcyjność jako miejsca pracy i zamieszkania. Wskazana jest kontynuacja dotychczasowych działań – wzmacnianie sieci usług opiekuńczych (co wpłynie pozytywnie na aktywność zawodową kobiet) oraz dbanie o rozwój przedsiębiorczości mieszkańców.
11	W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?	4.6	Ze sprawozdań z postępu rzeczowego za 2020 i 2021 można wnioskować o skuteczności przyjętej strategii zachęcania do innowacyjności. W badanym okresie zrealizowano aż 41 operacji ukierunkowanych na innowacje (tylko w ostatnim roku było ich 10 – co wskazuje, że rośnie potencjał innowacyjności wśród wnioskodawców).
12	Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?	4.6	Można wyróżnić kilka typów innowacji: produktowe, technologiczne, procesowe oraz z zakresu edukacji kreatywnej.
13	Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?	4.7	Skuteczność była bardzo wysoka, a efekty w pełni odpowiadały założeniom.
14	Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?	4.7	Kontynuacja dotychczasowych rozwiązań

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
15	Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?	4.8	Tak, w pełni
16	Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?	4.8	Skuteczność i efektywność działań biura LGD jest bardzo wysoka, zwłaszcza jeśli chodzi o animację i doradztwo. Wzmocnienia w przyszłości mogą wymagać działania informacyjno-promocyjne.
17	Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?	4.8	
18	Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?	4.9	Tak
19	Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?	4.9	Tak
20	Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?	4.9	Tak
21	Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających	4.9	Tak

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
	informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?		
22	Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?	4.10	Zdecydowanie tak
23	Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?	4.10	Tak, ale należy wzmocnić informacje i promocje efektów dotychczasowych działań.
24	Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?	4.10	Tak, w pełni.
25	Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?	3.10	Tak

7. Wnioski i rekomendacje

Wniosek	Rekomendacja
Cel główny oraz przypisane mu wskaźniki osiągnięto w bardzo wysokim stopniu. Niemal wszystkie operacje wykonano zgodnie z założonym budżetem. Pozostałe operacje są na poziomie realizacji, który umożliwia wykorzystanie w pełni (także zwiększonego) budżetu przed rokiem 2024.	Utrzymanie tempa realizacji wskaźników.
W okresie podlegającym ewaluacji korzystnie zmieniała się dynamika powstawania organizacji pozarządowych. Barierą dla występowania o środki na realizację celów LSR mogą być zasoby materialne małych organizacji, niezwiązanych z samorządem lokalnym.	Dalsze zachęty do aktywności i zwiększania potencjału organizacji pozarządowych. Niezbędna jest dalsza aktywizacja tych gmin, w których aktywność jest niska (mierzona - w sposób niedoskonały - liczbą nowopowstających organizacji pozarządowych). Wprowadzenie w przyszłości rozwiązań prawnych umożliwiających wdrożenie mechanizmów prefinansowania kosztów kwalifikowalnych operacji grantowych lub klasycznych operacji realizowanych przez NGO przez zewnętrzną instytucję płatniczą w sposób istotny mogłoby wesprzeć procesy ważnych lokalnych inicjatyw przyczyniających się do rozbudowy infrastruktury, wzmocnienia kapitału społecznego i budowania sieci partnerstw, co stanowi przecież fundamentalne kierunki interwencji LEADER. Dotyczy to także LGD, które jako organizacja trzeciego sektora, funkcjonująca jako stowarzyszenie nieprowadzące działalności dochodowej, nie dysponuje środkami na rachunkach bankowych umożliwiającymi obsługę finansową grantów i długotrwałe oczekiwanie na ich zwrot.
W ramach realizacji LSR powstało 40 nowych firm a aż 70 skorzystało ze środków na rozwój firmy. Powstało prawie 67 miejsc pracy i udało się utrzymać 138 miejsc.	Dalsze wspieranie przedsiębiorczości oraz rozwoju jakości usług sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości. Według mieszkańców szczególnie pożądane jest wspieranie rozwoju turystyki (tworzenie bazy noclegowej, usług gastronomicznych i oferty zagospodarowania czasu wolnego i

Wniosek	Rekomendacja
	oferty kulturalnej), energetyki (OZE), drobną wytwórczość, rzemiosło, rolnictwo i usługi transportowe.
Wzrósł poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD.	Dalsza rewitalizacja publicznych miejsc i przestrzeni zaniedbanych, rozwój usług turystycznych z uwagą na to, aby nie sprzyjały one zwiększaniu antropopresji.
Pozytywne zmiany społeczno-gospodarcze następowały równolegle do wzrostu koniunktury w całym kraju.	Śledzenie trendów zmian. Kontynuacja dotychczasowych działań oraz dalsze dbanie o rozwój przedsiębiorczości mieszkańców.
Skuteczność projektów współpracy oraz zdolność LGD do ich inicjowania była bardzo wysoka, a efekty w pełni odpowiadały założeniom.	Kontynuacja dotychczasowych działań
Skuteczność i efektywność działań biura LGD jest bardzo wysoka, zwłaszcza jeśli chodzi o szkolenia dla potencjalnych beneficjentów oraz doradztwo indywidualne	Kontynuacja dotychczasowych działań. Dalsze skuteczne promowanie działań.

Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Logika wyznaczonych celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR 6

Tabela 2. Postęp finansowy 8

Tabela 3. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy 14

Tabela 4. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy 16

Tabela 5. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach 18

Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów 18

Tabela 7. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD 20

Tabela 8. Nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców 22

Tabela 9. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną (% w wierszach) 23

Tabela 10. Poczucie wpływu na lokalną społeczność 23

Tabela 11. Ocena współdziałania jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania 23

Tabela 12. Ocena współdziałania jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania 23

Tabela 13. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców 25

Tabela 14. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym 26

Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców 27

Tabela 16. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców 29

Tabela 17. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy 30

Tabela 18. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru 31

Tabela 19. Wskaźnik przychodów gmin 33

Tabela 20. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2015 roku w opinii mieszkańców 33

Tabela 21. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwowane w ostatnich 5 latach w opinii mieszkańców 34

Tabela 22. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców 35

Tabela 23. Grupy defaworyzowane – definicja z LSR 35

Tabela 24. Zestawienie przedsięwzięć na rzecz osób defaworyzowanych 36

Tabela 25. Sytuacja społeczna na obszarze LGD 38

Tabela 26. Przedsięwzięcia ukierunkowane na innowacje 41

Tabela 27. Zrealizowane projekty współpracy 43

Tabela 28. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych 46

Tabela 29. Źródło wiedzy o LGD 46
Tabela 30. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci) 47
Tabela 31. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD 47
Tabela 32. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci) 49
Tabela 33. Czynniki wpływające na trudność w osiągnięciu wskaźników 50
Tabela 34. Czynniki wpływające na osiąganie wskaźników 50
Tabela 35. Źródła wiedzy o LGD - mieszkańcy 52

Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców 32
Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD 47
Wykres 3. Poziom realizacji wskaźników (beneficjenci) 50
Wykres 4. Znajomość LGD wśród mieszkańców 51
Wykres 5. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania 52
Wykres 6. Funkcje LGD w opinii mieszkańców 53

Załączniki. Narzędzia badawcze

Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI)

Szanowni Państwo,
zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.
Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczere odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Rozwój gminy i powiatu

2. Proszę o ogólną ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej gminy:

□ bardzo dobra – gmina/powiat nie doświadcza znaczących problemów gospodarczych i społecznych	□ dobra – pojawiają się problemy, ale możliwe jest ich rozwiązywanie	□ raczej dobra – pojawiają się problemy, większość z nich może być rozwiązana
□ raczej zła – pojawiają się problemy, tylko część z nich może być rozwiązana	□ zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest trudna do rozwiązania	□ bardzo zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest niemożliwa do rozwiązania

3. Jak sytuacja gminy zmieniała się w ostatnich latach (od 2014 roku)?

Sytuacja gospodarcza	□ poprawiła się	□ bez zmian	□ pogorszyła się
Sytuacja społeczna	□ poprawiła się	□ bez zmian	□ pogorszyła się

4. Jakie zmiany sytuacji gospodarczej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

liczba nowopowstających przedsiębiorstw	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
ilość inwestycji gospodarczych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Ilość ofert pracy	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
atrakcyjność ofert pracy	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
rozwój infrastruktury turystycznej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
warunki prowadzenia firm	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań na rzecz osób bezrobotnych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań na rzecz osób młodych (do 35 rż)	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Działań na rzecz osób po 50 rż	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

5. **Jakie zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?**

poziom bezrobocia	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

6. **Czy gmina zmieniła się w ostatnich 5 latach ze względu na:**

Poziom atrakcyjności turystycznej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Promocji dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Infrastruktury i oferty kulturalnej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie
Tożsamości mieszkańców z regionem	□ poprawa	□ bez zmian	□ pogorszenie

7. **Jak wyobraża sobie Pan(i) dalsze kierunki rozwoju turystyki w gminie – jak powinna się zmieniać w najbliższych latach?**
   a. **……..**
   b. **……..**
   c. **……..**
8. **Czy są jakieś branże gospodarcze, których rozwój w szczególności powinien być wspierany, żeby gmina mogła się rozwijać? Jeśli tak, jakie?**
   a. **……..**
   b. **……..**
   c. **……..**

Wpływ mieszkańców na sytuację gminy

9. **Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości?**

1. tak	2 nie wiem	3 nie

10. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy?

1. tak	2 nie wiem	3 nie

11. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogę pomóc potrzebującym

12. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina

13. Czy kiedykolwiek podejmował(a) P. działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

1. tak	2 Nie

14. Czy do któryś z tych działań został(a) Pan(i) zachęcona przez Lokalną Grupę Działania?

1. tak	2 Nie

15. Co mogłoby zachęcić Panią/Pana do tego, aby włączyła się Pani/włączył Pan w działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

a. ……..
b. ……..
c. ……..

16. Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?

1. tak	2 nie

17. Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych

1. tak	2 nie

18. Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych

1. tak	2 nie

Lokalna Grupa Działania i Lokalna Strategia Rozwoju

19. Czy słyszał(a) Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania funkcjonującej w Pana/Pani gminie?

1. tak, mam kontakt z LGD	2 tak, ale nie miałem/am kontaktu z LGD	3 nie **(do pyt. 22)**

20. Czy może Pani/Pan podać nazwę tej Lokalnej Grupy Działania?

Nazwa: ……

Jeśli nazwa nie jest poprawna:

Czy słyszał(a) Pani o ……[podać respondentowi nazwę LGD]

□ tak	□ nie

21. Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?

□ ulotki	□ plakaty	□ informacje medialne/lokalna prasa
□ imprezy i spotkania lokalne	□ działania animacyjne LGD	□ od innych mieszkańców

□ samorząd gminy	□ samorząd powiatu lub regionu	□ punkty informacji europejskiej
□ interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD		□ inne, jakie?

22. Jak ocenia Pan(i) swoją znajomość działań Lokalnej Grupy Działania:

□ bardzo dobra	□ dobra	□ raczej dobra
□ raczej zła	□ zła	□ bardzo zła

23. Które z grup mieszkańców są w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):

1. dzieci i młodzież	2 osoby niepełnosprawne	3 seniorzy	4. osoby samotne
5.rodziny z dziećmi	6 osoby ubogie	7 kobiety	8 inne grupy, jakie?
9 nie ma takich grup (do pyt. 24)			

24. Lokalna Grupa Działania podejmuje działania, które kierowane są do różnych grup mieszkańców. Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie:

dzieci i młodzieży	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób niepełnosprawnych	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób starszych	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób samotnych	□ tak	□ nie wiem	□ nie
rodzin z dziećmi	□ tak	□ nie wiem	□ nie
osób ubogich	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Kobiet	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Przedsiębiorców	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Rolników	□ tak	□ nie wiem	□ nie

25. Czy są jakieś ważne sprawy i problemy lokalne, które powinny w szczególności stać się przedmiotem działania Lokalnej Grupy Działania? Jeśli tak, jakie?

a. ……..
b. ……..
c. ……..

26. Czy w Pani/Pana opinii powstanie Lokalnej Grupy Działania sprzyja:

Lepszemu dostępowi do informacji o tym, co dzieje się w gminie	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Poprawie współpracy między samorządem a lokalnymi organizacjami	□ tak	□ nie wiem	□ nie

Poprawie współpracy między samorządem i organizacjami a mieszkańcami	□ tak	□ nie wiem	□ nie
Tworzeniu stałych rozwiązań służących poprawie współpracy między różnymi instytucjami i organizacjami w gminie	□ tak	□ nie wiem	□ nie

Beneficjenci

27. Czy korzystał(a) Pan(i) ze środków z Lokalnej Grupy Działania?

1. tak	2 nie

28. Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?

1. informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	2. dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	3 od liderów lokalnych	4 inne, jakie? ……

29. Czy uzyskane informacje były:

wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	**1** 1 tak	**2** 2 nie
dostosowane do potrzeb odbiorcy	**1.** 1 tak	**2.** 2 nie
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	1 tak	2 nie

30. Czy w Pani/Pana ocenie:

rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu?	1 tak	2 nie
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przejrzyste?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	1 tak	2 nie

31. Jaki jest stopień osiągnięcia założonych celów?

□ osiągnięto założone cele (do pyt. 32)	□ nie osiągnięto celów, ale nie ma zagrożenia dla ich osiągnięcia na koniec projektu	□ nie osiągnięto celów i jest zagrożenie, że nie uda się ich osiągnąć

32. Jeśli istnieje zagrożenie, że nie wszystkie cele zostaną osiągnięte, jakie mogą być tego powody (proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi)?

□ diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	□ cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	□ przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne
□ nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	□ brakowało wsparcia ze strony LGD	□ brakowało wsparcia ze strony innych instytucji
□ inne, jakie?		

33. Co ułatwia, a co utrudnia osiąganie założonych wskaźników?

Czynnik wpływający na osiąganie wskaźników	**Czy ten czynnik ułatwia, utrudnia czy może nie ma znaczenia?**
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia
trafność wskaźników	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia
Inne, jakie?	□ ułatwia □ utrudnia □ bez znaczenia

34. Czy w P. opinii w kolejnym okresie programowania należy utrzymać obecne rozwiązanie – rozwój lokalny kierowany przez społeczność wdrażany przez LGD?

1. tak, bez znaczących zmian	2. tak, ale po wprowadzeniu istotnych zmian (do pyt. 34)	3. nie (do pyt. 35)	4. nie wiem

35. Jeśli niezbędne są poważne zmiany, czego powinny dotyczyć?

1. …….

2. ……

3. ……

36. Jeśli nie, dlaczego?

1. …….

2. ……

3. ……

Informacje o respondencie

M1. Nazwa gminy: ……..

M2. Nazwa powiatu: ……..

M3. Płeć:

1. kobieta

2. mężczyzna

M4. Wiek …….

M5. Wykształcenie:

1. podstawowe/gimnazjalne

2. zasadnicze zawodowe

3. liceum ogólnokształcące/ zawodowe/ technikum

4. pomaturalne/ policealne

5. studia licencjackie bądź inżynierskie

6. studia magisterskie, magisterium plus (np. doktorat, dwa kierunki)

M6. Ile osób (wszystkich domowników) liczy P. gospodarstwo domowe?.....

M7. Czy obecnie jest P. zatrudniony/a?

1. tak (*przejdź do pyt. M9*) 2. nie

M8. Jeśli obecnie P. nie pracuje, czy pracował/a P. w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

1. tak 2. nie

M9. Jak ocenia P. sytuację materialną swojej rodziny?

1. wystarcza nam na wszystkie potrzeby i na oszczędności
2. wystarcza nam na wszystkie potrzeby
3. wystarcza nam tylko na potrzeby podstawowe
4. nie wystarcza nawet na podstawowe potrzeby

M10. Czy na tle innych rodzin w gminie sytuacja materialna P. rodziny jest:

1. lepsza 2. taka sama 3. gorsza

M11. Gdyby nic Pani/Pana nie ograniczało, gdzie chciał(a)by Pan(i) mieszkać:

1 tu, gdzie teraz 2. gdzieindziej w województwie
3. gdzieindziej w kraju 4. za granicą

M12. A Pani/Pana dzieci? Gdzie chciał(a)by Pan(i), żeby mieszkały w przyszłości:

1 tu, gdzie teraz 2. gdzieindziej w województwie
3. gdzieindziej w kraju 4. za granicą

Dziękujemy za udział w badaniu!

LGD (IDI)

Szanowni Państwo,

zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.
Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczere odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.
Państwa wypowiedzi są w pełni anonimowe i zostaną przedstawione w zbiorczych zestawieniach lub formie uniemożliwiającej identyfikację rozmówcy.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Informacje podstawowe

M1. Nazwa LGD *(do uzupełnienia przez badacza)***:**
…….

M2. Funkcja sprawowana przez respondenta (*do uzupełnienia przez badacza)*

M3. Siedziba LGD *(do uzupełnienia przez badacza)***:**
…….

M4. Rok utworzenia LGD: …….

M5: Respondent to reprezentant: □ mieszkańców □ przedsiębiorców □ NGO

M6. Zakres interwencji, jaki miał być realizowany w ramach uzyskanych środków (zaznaczyć wszystkie realizowane cele):

□ przygotowanie lokalnej strategii rozwoju (wsparcie przygotowawcze)	□ koszty bieżącej działalności	□ rewitalizacja społeczno-gospodarcza
□ wsparcie przedsiębiorstw	□ wsparcie tworzenia inkubatora przedsiębiorczości	□ działania na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (aktywizacja)
□ animacja społeczności lokalnej (wzmacnianie potencjału społeczności)	□ rozwój gospodarki społecznej	□ poprawa i rozwijanie infrastruktury
□ usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	□ inne, jakie?	

ii. Organizacja LGD

1. **Poza zespołem pracowników LGD (biurem) ważnym ciałem jest Rada LGD:**
    a. Jak częste są posiedzenia Rady? Czy częstotliwość ta zmieniła się ze względu na wdrażanie instrumentu RLKS? Jeśli tak, czy miało to jakiś wpływ na zdolność decyzyjną (frekwencja, kworum do podejmowania decyzji, itp.)
    b. O jakich sprawach, również tych wynikających z uregulowań wewnętrznych LGD, Rada obecnie decyduje (także poza oceną i wyborem projektów)? Jakie inne sprawy powinna opiniować lub o nich decydować?
    c. Czy obecni członkowie Rady brali udział w tworzeniu LSR?
    d. W jakim stopniu Rada może wpływać na kierunek i rodzaj podejmowanych działań?
        i. W jakich sprawach instrument RLKS pozostawia swobodę decyzyjną LGD?
2. **Czy pod wpływem współpracy w ramach LGD poprawiła się komunikacja i zacieśniła sieć między aktorami wpływającymi na lokalny rozwój? Co się zmieniło?**

iii. Wdrażanie LSR

3. **Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?**
4. **Czy cele LSR są nadal aktualne?**
    i. Jakie cele już udało się osiągnąć?
    ii. Czy są takie cele, których nie udało się dotąd osiągnąć – jakie? Dlaczego?
    iii. Jeśli nie wszystkie cele są aktualne - co spowodowało, że straciły aktualność?
5. **Na jakim etapie wdrażania LSR jest Państwa LGD? Co już udało się zrobić, a co jeszcze przed Państwem?**
    a. Czy, niezależnie od etapu, udało się Państwu osiągnąć przyjęte wskaźniki? Jeśli tak, co przyczyniło się do tego sukcesu? Dopytać o wpływ takich cech jak:
        i. sprawność organizacyjna LGD;
        ii. trafność wskaźników – proszę podać przykłady takich wskaźników, których trafność była niska.
    b. Czy są jakieś wskaźniki, których osiągnięcie może być zagrożone?
        i. Jeżeli tak, proszę wskazać które?
        ii. Co spowodowało trudność w ich osiągnięciu? Tu w szczególności dopytać o:
            1. trafność wskaźników (jeśli tak – proszę podać przykład wskaźnika, który jest nietrafny);
            2. trafność diagnozy, na której opierała się LSR
            3. sprawność organizacyjna LGD; kompetencje pracowników; tempo i organizacja pracy (w tym Rady LGD),
    c. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
6. **Czy postawione cele można było osiągnąć lepiej, szybciej, łatwiej, gdyby zastosowane były inne rozwiązania? Jakie musiałyby to być rozwiązania?**
    a. Jakie mechanizmy, powiązania, regulacje w szczególności przyspieszały wdrażanie LSR?
    b. A jakie mu przeszkadzały?
    c. Jakie wcześniejsze doświadczenia LGD wpływają na typ, zakres i łatwość wdrażania działań na rzecz rozwoju lokalnego?
7. **Co P. zdaniem utrudnia wdrażanie LGD? Proszę podać przykłady konkretnych problemów, których P. doświadczyliście:**
    a. Po stronie LGD
    b. W związku ze współpracą z JST?
8. **Jak – pod wpływem wdrażania RLKS – zmieniło się LGD i wyobrażenia Państwa o tym, czym ona jest?**
    a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?

i. Czy pod wpływem wdrażania RLKS zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jak oceniono wzrost/spadek/stagnację poziomu aktywności?

b. Jak wdrażanie LSR wpłynęło na komunikację między partnerami działań lokalnych?
c. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?

9. **Jakie zmiany należy wprowadzić, aby usprawnić wdrażanie LSR?**

iv. Rezultaty działań

10. **Jak –według P. wiedzy – realizacja LSR wpłynęła na kierunek i tempo zmian na obszarze LGD?**
    a. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
    b. Czy przyjęte wskaźniki pozwalają na włączenie grup narażonych na wykluczenie społeczne? Dlaczego?
    c. Jak zmienia się potencjał turystyczny obszaru LGD?
    d. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
        i. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
    e. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
    f. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?
11. **Jak – pod wpływem wdrażania LSR– zmieniła się LGD i wyobrażenia mieszkańców o tym, czym ona jest?**
    a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?
        i. Czy zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jaka jest podstawa oceny tej zmiany (lub jej braku)?
        ii. Jakie inne działania (niezależnie od wdrażania LSR) wpływają na aktywność mieszkańców?
    b. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?
12. **Czym jest według P. „zrównoważony rozwój" – czy cele LSR sprzyjają osiągnięciu tego stanu? Dlaczego?**
    a. Jakie obszary tematyczne należy zaplanować dla RLKS, żeby stanowiły odpowiedź na lokalne wyzwania i jednocześnie mogły być realizowane na poziomie LGD?
    b. Które cele obecnie sformułowane w LSR P. zdaniem wpłyną najbardziej na kierunek działań w kolejnych latach?
    c. Czy przyjęte rozwiązania dotyczące wdrażania LSR będą miały wpływ na kierunek rozwoju powiatu w przyszłości? Na czym będzie polegał ten wpływ – jakie działania i rozwiązania przyjęte obecnie mogą mieć długofalowe (pozytywne lub negatywne) konsekwencje?
    d. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? Co należałoby poprawić?
13. **Czy dla realizacji celów LSR niezbędne jest rozszerzenie finansowania o środki z RPO?**